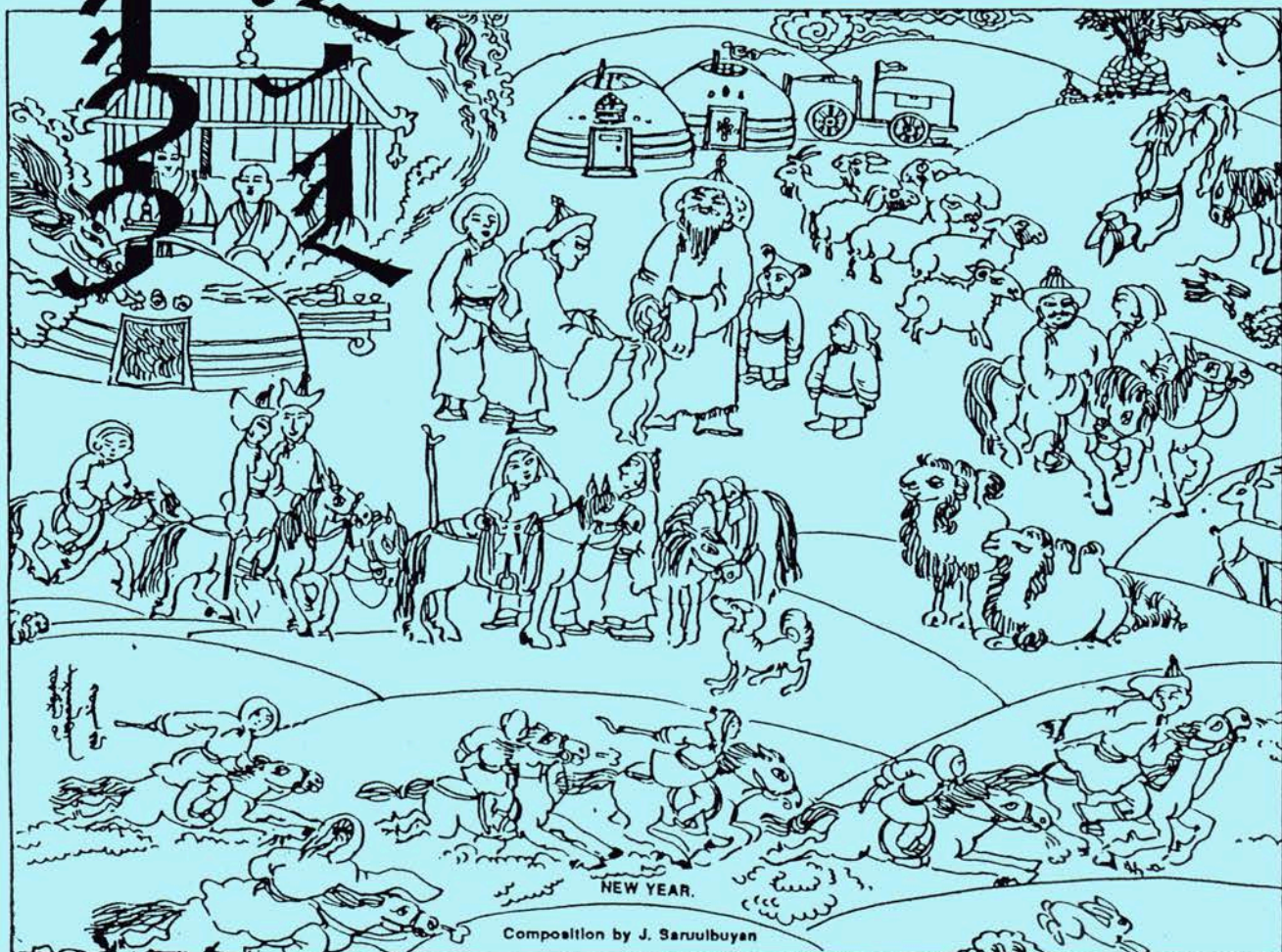

1993

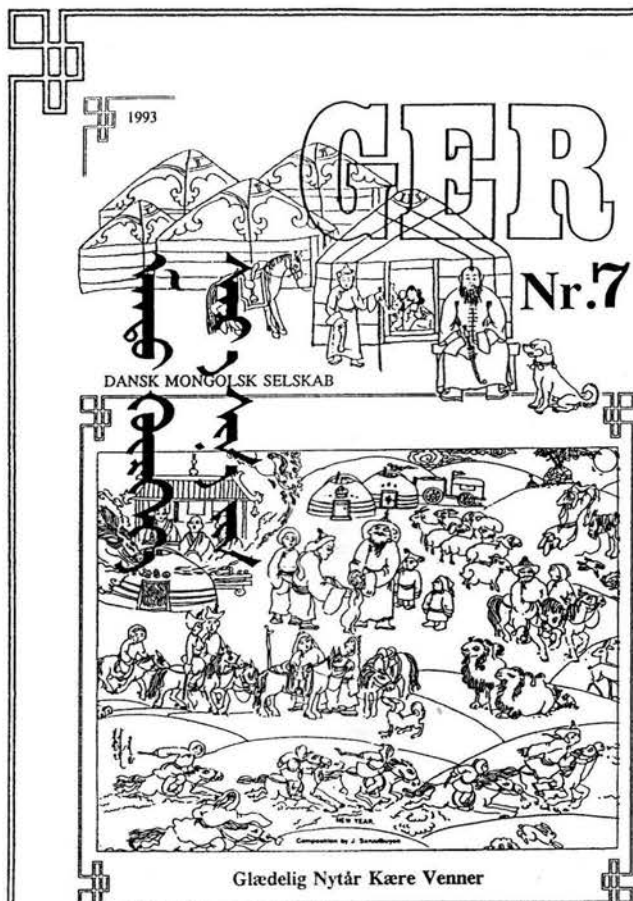
GAER

Nr. 7

DANSK MONGOLSK SELSKAB

Glædelig Nytår Kære Venner

FORSIDE

Forsidebilledet er hugget fra forsiden på The Mongol Messenger fra 4. februar 1992, nr. 5(31). Det er en tegning i traditional stil af J. Saruulbuyan. Inde i bladet blev der fortalt om det mongolske nytår. Artiklen, der er skrevet af en journalist fra Mongol Messenger, To-googiin Enhbold, har sammen med andre oplysninger været grundlaget for GERs beretning om det mongolske nytår side 4-5.

Nr. 7 - 4. ÅRGANG - MARTS 1993

GER udgives af DANSK MONGOLSK SELSKAB og er selskabets medlemsblad. Ansvarshavende redaktør: Rolf Gilberg. Indlæg uden forfatterangivelse er produceret af redaktionen. GER 8 udkommer sommer 1993.

Selskabets sekretær: Bulgan Njama
Fuglebo 2, 2000 Frederiksberg
Telefon : 38 33 21 06 - Postgiro: 7 84 15 82
Medlemskontingent: 100 kroner pr. år.

DANSK MONGOLSK SELSKABs bestyrelse består af:
Formand Rolf Gilberg, Sekretær Bulgan Njama,
Kasserer Leif Petersen, Søren Haslund-Christensen,
Klaus Ferdinand, Jan Koed, Gudrun Lefmann og Jørgen Bitsch.

DANSK MONGOLSK SELSKABs FORMÅL

- a) at fremme og udbrede kendskabet i Danmark til mongolerne og deres kultur, især i mongolernes kerneområde i Mongoliet, Kina og Rusland.
- b) at udgive skrifter om mongolerne.
- c) at være samlingsorgan for personer, der interesserer sig for mongoler og deres forhold.
- d) at fremme og udvikle forbindelserne mellem befolkningen i Danmark og mongolerne.
- e) at støtte kulturelt arbejde blandt mongoler og skabe forbindelser mellem videnskabelige, kulturelle, faglige og folkelige organisationer i de respektive lande.

ISSN Nr: 0905-9504

KOMMENDE MØDER

Det forlød at der ville komme besøg fra Mongoliet i januar 1993. Dansk Mongolask Selskab ville invitere sine medlemmer sammen med disse gæster. Men de kommer først senere. Derfor blev der ikke noget januarmøde.

Medlemsmøde (8) med Anita Garbers den 22. januar 1993 er flyttet til fredag, 5. februar 1993, kl 20:00. Stedet er Medborgerhuset på Danasvej 30B, Frederiksberg. Anita Garbers vil fortælle om og vise lysbilleder fra sin rejse til Mongoliet sommeren 1992. Se i øvrigt GER(6).

Medlemsmøde (9) Generalforsamlingen er planlagt til lørdag, 13. marts 1993, kl 18:00 med spisning kl 19:00. Det foregår i Medborgerhuset, Danasvej 30B, Frederiksberg. Bestyrelsen sælger middagsbilletter á 80 kr. pr. person. Se i øvrigt den udsendte indbydelse.

CALENDAR 1993

	日	月	火	水	木	金	土
1	3	4	5	6	7	8	9
	10	11	12	13	14	15	16
	17	18	19	20	21	22	23
	24	25	26	27	28	29	30
	31						
2	1	2	3	4	5	6	
	7	8	9	10	11	12	13
	14	15	16	17	18	19	20
	21	22	23	24	25	26	27
	28						
3	1	2	3	4	5	6	
	7	8	9	10	11	12	13
	14	15	16	17	18	19	20
	21	22	23	24	25	26	27
	28	29	30	31			
4	4	5	6	7	8	9	10
	11	12	13	14	15	16	17
	18	19	20	21	22	23	24
	25	26	27	28	29	30	
5	2	3	4	5	6	7	8
	9	10	11	12	13	14	15
	16	17	18	19	20	21	22
	23	24	25	26	27	28	29
	30	31					
6	6	7	8	9	10	11	12
	13	14	15	16	17	18	19
	20	21	22	23	24	25	26
	27	28	29	30			
7	4	5	6	7	8	9	10
	11	12	13	14	15	16	17
	18	19	20	21	22	23	24
	25	26	27	28	29	30	31
8	1	2	3	4	5	6	7
	8	9	10	11	12	13	14
	15	16	17	18	19	20	21
	22	23	24	25	26	27	28
	29	30	31				
9	5	6	7	8	9	10	11
	12	13	14	15	16	17	18
	19	20	21	22	23	24	25
	26	27	28	29	30		
10	3	4	5	6	7	8	9
	10	11	12	13	14	15	16
	17	18	19	20	21	22	23
	24	25	26	27	28	29	30
	31						
11	1	2	3	4	5	6	
	7	8	9	10	11	12	13
	14	15	16	17	18	19	20
	21	22	23	24	25	26	27
	28	29	30				
12	5	6	7	8	9	10	11
	12	13	14	15	16	17	18
	19	20	21	22	23	24	25
	26	27	28	29	30	31	

*Greetings from Mongolia
Denmark society to all
the members of Your
Society.*

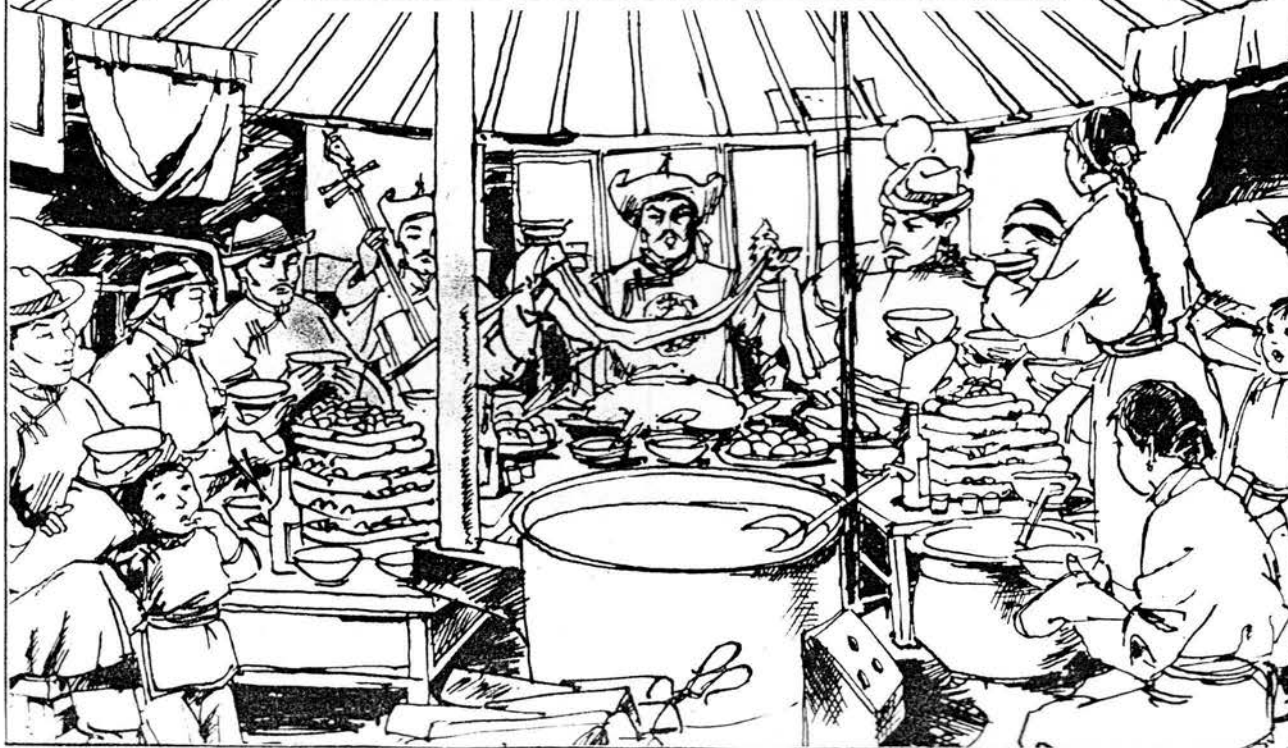
*С Новым Годом
A Happy New Year*

*and good luck, happiness
from Tunga, Tsog.*

1993
 ДЭГЭЭС
 1993
 ДЭГЭЭС

TSAGAAN SAR = DEN HVIDE MÅNED

Nytår på mongolsk hedder *Tsagaan Sar*. Det betyder "Den Hvide Måned". Sar betyder også en måne. Forskere giver forskellige forklaringer på ordets oprindelse. Nogle mener, at det første ord har rod i "*tsagaa*" (ostemasse), som antyder skikken med at spise mange mælkeprodukter på denne årstid. Andre mener, at den hvide farve har mongolerne traditionelt brugt som symbol på lykke og renhed, så man kunne oversætte det til "lykkelig (eller hellig) måned".

Tsagaan Sar betragtes også som starten på foråret. Foråret er en vigtig tid for hyrderne. Det er den årstid, hvor dyrene begynder at få unger, renten på den kapital dyreflokkene udgør. Malkningen begynder, og man starter på at drive dyreflokkene ud til sommergræsningsområderne. Foråret er ikke den bedste tid i Mongoliet. Voldsomme storme, hvor tøsne bliver til en hård isskorpe, ødelægger græsningsmulighederne. Det mongolske nytår fejres i overgangsperioden mellem den relative stille vinter og det travle forår.

Historien fortæller, at mongolerne i gamle dage plejede at fejre nytåret ved efterårsjævndøgn (21. september). Også den gang blev den kaldt for Den Hvide Måned. Senere samlede Chinggis Khan mongolerne i 1206 til en stor stat. Ved den lejlighed afholdt man en meget stor fest ved forårets start regnet efter månekalenderen. Siden den tid har man betragtet forårets første dag som starten på det nye år. Andre forskere mener, at afholdelsen af nytår i februar skyldtes et dekret fra Kublai

Khan, som blev kejser af Kina, hvor det nye år starter på den anden nymåne efter vintersolhverv. Årets første dag er forskellig fra år til år afhængig af månen. Den falder som regel mellem sidst i januar og først i marts. Det eneste kinesiske indslag i den mongolske nytårsfest er "*banshi*" (dumplings = dampkogt bolle med hakket kød i).

Tsagaan Sar er frem for alt en familiefest. Det er skik og brug at ønske et glædeligt nytår til både slægt og venner, uanset om de bor nær ved eller langt væk.

Bituun

Den sidste dag i det afsluttende år kaldes *bituun*. I gamle dage kaldte man den sidste dag i hver måned for *bituun*, som betyder "afsluttende". Festen nytårsaften kaldes *bituuleg*, hvor hele familien samles til et festligt måltid. Hovedretten er hel kogt fårehale. Den serveres på et fad med kogt får. Der er også et fad med kogt fårehoved og fåreben. Desuden serveres buuz (hakket kød pakket ind i dej), *banshi*, forskellige mælkeprodukter (*tsagaalaga*), og grød kogt af ris og mælk samt kager og meget andet.

Tsagaan Sar er en højtidelighed, hvor man efter en pause igen begynder at spise "hvid mad", altså forskellige mælkeprodukter. Til måltidet drikker man mælkevodka og gæret hoppemælk, som har været opbevaret frosset siden efteråret.

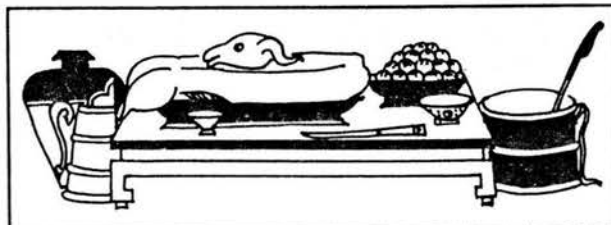
Det er skik, at det ældste familiemedlem, før måltidet begynder, skærer stykker af fårehalen og fårekødet og giver efter alder et stykke af hvert til hver af de tilstedeværende personer, hvorefter knoglerne knækkes og marven tages ud. Denne skik er en traditionel måde at byde nytåret velkommen på.

I løbet af nytårshelligdage forventes det, at man fylder sig godt med mad. Det skulle garantere et overfyldt og lykkeligt liv i det nye år. Allerede nogle dage før nytårsdag begynder man at forberede mad og koge kød, fordi man kan forvente, at hvem som helst kan komme på besøg hos de gæstfrie mongoler.

Shiniin Negen

Meget tidligt næste morgen - på den første dag i det nye år, *Shiniin Negen* - står alle op og klæder sig i farvestrålende nye dell for at hilse den første solopgang velkommen i det nye år. Så begynder det traditionelle ritual for at sige tillykke: *zolgoh*. Allerførst må man sige tillykke eller godt nytår til familiens ældste. Den ene efter den anden rækker deres hænder frem med håndfladerne opad, for at støtte de gamles hænder, der vender håndfladen nedad. Mens man gør dette, udveksles nytårshilsner og gode ønsker for fremtiden. Desuden gnider man kind mod kind.

Det er først og fremmest familiemedlemmer, som ønsker hinanden glædeligt nytår på denne måde. Mærkelig nok er det ikke skik, at mand og kone, som hver opfattes som en halv person, ønsker hinanden glædeligt

nytår på denne måde. Det symbolske indhold af *zolgokh* er, at ældre mennesker kan stole på de yngre, fra hvem de forventer støtte og respekt. *Zolgokh* er den hilsen, slægt og venner bruger, første gang de mødes i det nye år, også selv om der er gået lang tid efter selve nytåret.

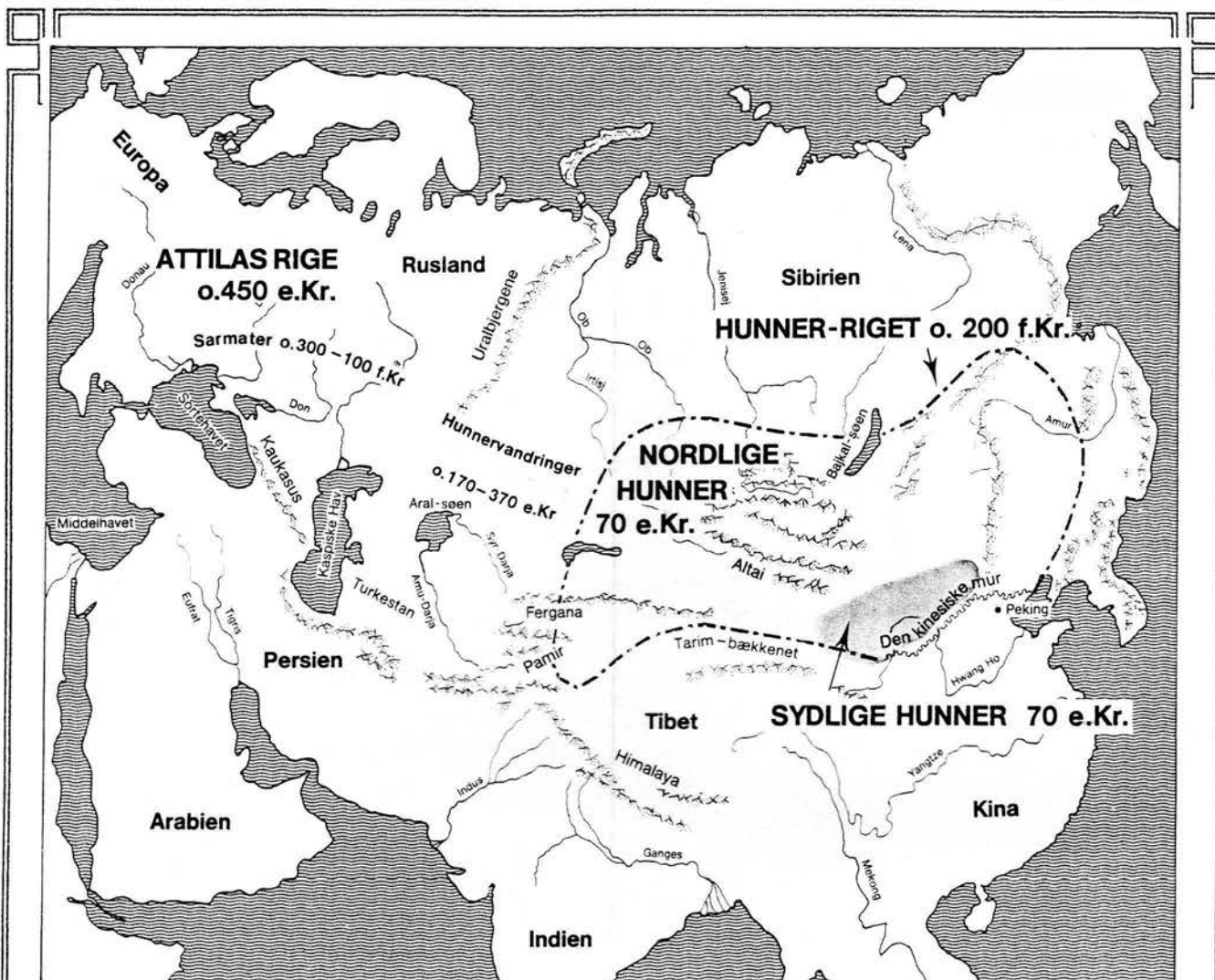
Når dette ritual er overstået, sætter alle sig omkring et bord i midten, hvorpå der står store fade med kogt fåreryg og fårehale. Så får den ældste i familien en *hadak*, et lyseblå silkeskærf, for at vise vedkommende respekt. Måltidet begynder med, at der skæres stykker af lammet, som deles ud til alle omkring bordet. Det er også skik at servere *ul boov* (dybt stegt brød), før man begynder på hovedretten.

Den populære morgenmad nytårsdag er grød kogt på hirse eller ris med mælk tilsat smør og ostemasse. Hyrder i den samme lejr bringer en kande te, et fad ost og tørret ostemasse (*aaruuul*) og fløde (*urum*) til den ældste mands ger. Efter at have ønsket værten glædeligt nytår og serveret for ham, hvad de har med, begynder de at koge en mælkegrød. Alle tilstedeværende skal efter alder spise af den 3 gange. Man deler så resten af grøden og tager hver sin gryde med sig til sin ger og serverer den for sine gæster. Man forestiller sig, at jo flere der spiser af den grød, der er fremstillet hos den ældste hyrde, jo rigere og lykkeligere vil folk blive i det nye år.

Den første nytårsdag bruges til at besøge især de ældre familiemedlemmer og ønske hinanden tillykke. Gæsterne har altid en gave, stor eller lille, med til deres vært, som til gengæld også giver sine gæster gaver.

I byerne fejres *Tsagaan Sar* kun én dag, men i landsbyerne eller på landet varer festlighederne en hel uge eller mere. Gæster kan komme og gå på alle tider af dagen. Mænd rider til nærliggende lejre og besøger hver ger, hvor der spises og drikkes. De udveksler snusflasker med værten og siger pæne ting til hinanden. Man giver hinanden gaver. Værdien af gaven er ikke vigtig. En pakke cigaretter eller et par sokker er godt nok. Det er tanken, der tæller. Det er meget uhøfligt at nægte at modtage en gave, selv om man ikke kan lide den.

(fortsættes side 32)

Hunnernes statsdannelse og vandringer år 200 før vor tidsregning til år 450 efter vor tidsregning.

GLIMT AF MONGOLERNES HISTORIE

af RGilbeRG

Tiden før Chinggis Khan

Qin-dynastiets (år 221-207 før vor tidsregning) første kejser Shih Huang Di samlede de forskellige kongeriger, som dengang lå i Kina, til en stat. Ved dekret indførte han fælles vægt, mønt og skrift. Han satte folk til at sammenbygge de forskellige mure, som de tidligere kongedømmer havde anlagt i nord, til en lang mur, siden hen kendt som Den Kinesiske Mur. Denne 6.000 km lange mur blev bygget for at holde hunnerne fra hannerne. Kineserne, som kalder sig selv for Han-folket, rejste muren for at beskytte landsbrugsbefolkningen i Kina mod hunnerne (Xiung-nu), et nomadefolk, der le-

vede på stepperne nord for muren. Siden blev muren holdt vedlige og udbygget for at beskytte Kina mod andre rytterfolk. En effektiv adskillelse blev den dog aldrig.

Hunnerne skabte i Centralasien et stort, som omfattede dele af det nuværende Sibirien, Xinjiang, Indre og Ydre Mongoli. Kina følte sig truet, for muren ydede ikke tilstrækkelig beskyttelse mod angrebene fra hunnerne. En af det kinesiske Han-dynasti's (200 år før vor tidsregning - 220 år efter vor tidsregning) kejsere fik hjælp fra centralasiatiske nabofolk til at modstå truslen fra hunnerne. Denne kontakt skabte muligheden for handelskaravaner mellem Romerriget og Kina ad "Silkevejen".

Hunnernes storrig blev delt i 2. Den sydlige del blev erobret af Kina, mens den nordlige del omkring år 50 efter vor tidsregning beherskede et område fra Mongoliet til Volga i Rusland. Hunnerne tabte flere slag mod Kina, hvilket fik dem til at drage vest på år 170-370 efter vor tidsregning. Omkring år 300 besejrede de flere af de germanske stammer i Østeuropa. I 440erne angreb høvdingen Attila Vesteuropa. Han hærgede Norditalien, og man blev bange for, at Rom ville falde. Men så døde Attila, og hunnerne forsvandt. De blev opløst i lokalbefolkningen på Balkan og i Turkestan.

Andre nomadefolk fulgte i hunnernes spor. Omkring år 550 dannedes et mægtigt tyrkisk rige i Centralasien. Det tyrkiske Khaganat, hvor det rådede over området fra Den Gule Flod (Huangho) i Kina til Volga i Rusland. I de følgende 200 år beherskede dette rige "Silkevejen". Et af de tyrkiske folk, khazarerne, oprettede et khanat på ruinerne af hunneriget mellem Det Kaspiske Hav og Volga. Da den russiske stat blev dannet omkring år 880 med Kiev som centrum, begyndte en århundredelang kamp mellem russere og nomadefolk.

Da Det oldtyrkiske Khaganat blev opløst år 750, skabte uighurerne deres egen stat med centrum i Altai. Den blev senere afløst af et kirgizisk storrig. Med disse tyrkiske folk udbredte islam sig i Centralasien.

Temudjin

I midten af 1100-tallet blev mongolhøvdingen Jessughei valgt til *bagatur*, fører for slægten Kiut-Byrtjigin (de gråøjede kiuter). Han boede i landet mellem Onon Floden og Karulen Floden (i nutidens nordøstlige Mongoli), hvor han var en mand med stor magt, som rådede over 40.000 telte. Sammen med hæren fra den nordkinesiske stat Jin, som eksisterede i perioden 1115-1234, gik han i krig mod den mægtige tatarhøvding Temudjin (Temuchin), som han vandt over. Da han kom tilbage fra felttoget i hesteåret 1162 havde hans yndlingshustru Øløn-Eke (Moder Sky) født ham en søn. Det var gammel skik, at barnets navn skulle minde om den vigtigste begivenhed ved dets fødsel. Derfor kaldte Jessughei sin førstefødte for Temudjin. Drengen voksede op og blev senere verdenshistoriens største erobrere under titlen Chinggis Khan.

Da Temudjin var 9 år, drog hans far ud for at finde en kone til ham. Valget faldt på Byrte, en jævnaldrende datter af Dai den Vise, høvding over kungiraterne (De hvide Tatarer), som boede syd for Gobi. Temudjin blev boende der i 3 år og hørte meget om Kina.

Da Temudjin var 13 år, blev hans far myrdet af tatarer med gift. Hurtigt faldt alle de høvdinge fra, som havde støttet farens, så kun konerne og deres børn var

tilbage. Taitjuternes høvding, Targutai, en slægtning til Jessughei, overfaldt de forsvarsløse kvinder og deres børn, men tog kun Temudjin til fange. Han blev lagt i lænker, men formåede at flygte under dramatiske vilkår. Flere forskellige dramatiske begivenheder gav ham et godt ry på steppen, og som 17-årig var han leder for den lille flok, familien og dens tro følgesvende, udgjorde. Først da hentede han sin trolovede. Hun blev kort tid efter røvet fra hans lejr, *ordu*, af et folk, merkiterne, der kom nordfra. Temudjin søgte hjælp hos keraiternes mægtige høvding Toghrul Khan, som var hans fars fosterbror. Merkiterne blev slået, og Temudjin fik sin kone tilbage med en nyfødt søn, Djutji.

Temudjin blev berømt, og hans følge voksede til 13.000 telte. For at opnå disciplin og sammenhold opfandt han et krigsspil, hvor hans krigsførende mænd blev inddelt i kampenheder. De øvede sig mod hinanden.

På et tidspunkt, hvor Temudjin flyttede sin *ordu* fra sommerlejr til vinterlejr, og alt var i bevægelse, angreb hans gamle fjende, Targutai, ham. Men til trods for, at han havde mere end dobbelt så mange mænd som Temudjin, tabte han og blev henrettet. Temudjin slog sig igen ned på sin forfædres græsgange i det nordlige Mongoli, og alle de folk, som faldt fra, da hans far døde, opsøgte ham igen.

Der går mange rygter om Temudjins grusomheder. Men de er ofte stærkt overdrevet. Han forvandlede ganske vist koldblodigt blomstrende byer til ruiner, rige provinser til ørkener, når han frygtede opstand. Men alle hans grusomheder var formålsbestemte som militær nød-

vendighed, gengældelse og lignende. Menneskeliv var intet værd. Han udryddede sine fjender som rotter, når han mente, at de var til fordærv. Det gjorde han ganske naturligt og konsekvent. Men han var ikke grusom af lyst til grusomhed og kunne endog tilgive en personlig modstander. Et træk som Temudjin beholdte hele sit liv var: Åbenhed, tapperhed og troskab - selv fra en fjendes side - belønnede han altid.

Som 28-årig blev Temudjin valgt til khan over mongolerne. Sammen med Toghrul's keraiter og kineserne slog Temudjin's mongoler tatarerne. Han blev gesant og besøgte Jin-rijet for første gang i 1194.

Da Temudjin var 40 år, havde han 4 sønner med Byrte: Djutji, Tjagatai, Ugedei og Tuli. Han tog sig en kone mere, den smukke Khulan, datter af en merkitfyrste. Men det var kun Byrtes børn, som arvede hans verdensrige.

Der opstod en magtkamp mellem Temudjin og Wang Khan Toghrul's søn Sengun. Det kom til kamp og Temudjin blev besejret. Mange af hans støtter faldt fra. Med en krigslist generobrede Temudjin sin magtposition, slog keraiterne og blev hersker over deres land. Kort efter drog naimanerne i krig mod Temudjin, men de blev slået.

Chinggis Khan

Temudjin (1162-1227) samlede efterhånden med magt eller med overtalelse alle nomadestammerne under sig. I 1206 blev han som 44-årig valgt til Kha-Khan,

Super Khan for alle under navnet Chinggis Khan (Djengis Khan, Genghis Khan, Jenghis Khan). Der opstod en følelse af nationalstolthed. Alle folk, der levede i fittelte, og som nu var under Chinggis Khan, kunne kalde sig mongoler, ligegyldig hvilken stamme de ellers var fra. Chinggis Khan's rige strakte sig 1.500 km i øst-vestlig retning fra Hsinggan Bjergene til Altai, og mere end 1.000 km i nord-sydlig retning fra Bajkal Søen til syd for Gobiørkenen. Her boede 31 folkeslag med over 2 millioner mennesker, som adlød Chinggis Khan. Hans rige grænsede op til 3 store riger. Mod øst og sydøst bag den store mur lå Kina (Jin riget). Mod syd lå Hsi-Hsia (i Ningxia) og mod vest det centralasiatiske rige Kara-Khitan.

I 1209 tvang Chinggis Khan tanguterne i Hsi-Hsia til at betale tribut. Året efter havde Djutji underlagt sig folkene i Altai-området. Som belønning gav Chinggis Khan området som len til sin ældste søn Djutji. På den måde blev vestriget Kiptjak grundlagt. Det er kendt under navnet "Den gyldne Horde". En ny kampagne mod Hsi-Hsia endte med fredslutning og venskab. Chinggis Khan tog sig sin tredje kone.

Foråret 1211 samlede Chinggis Khan sine våbenføre mænd. Han lod 2.000 mand blive tilbage som en slags steppepoliti, og drog med 200.000 mand mod Kina. Krigen stod på i et par år med svingende held for mongolerne. For det meste vandt de dog. Flere gange stod de foran Beijings mure, men kunne ikke indtage byen, da de ikke havde teknik og metoder til at bryde ind i den befæstede by. Foråret 1214 kunne Chinggis Khan efter fredsslutning vende tilbage med sin fjerde kone. Han havde ikke kunnet indtage Beijing, men havde plyndret det meste af Nordkina. Chinggis Khan kom ikke selv mere til Kina.

Freden varede kun få måneder. Så rejste Jin-rijet sig af ruinerne og sendte hære mod Khitan. Det endte med, at Chinggis Khan blandede sig i konflikten. Som tak for hjælpen mod kineserne anerkendte Liao-dynastiet i Khitan ham som overhoved. Krigen mod Jin-rijet fortsatte. 1216 vendte Chinggis Khan tilbage til lejren ved Onon Floden med alle sine rigdomme. På trods af de 5 års fravær var der ingen opstand. Mongolerne var blevet ét folk.

En af Chinggis Khan's gamle fjender, naimanerfyrsten Gytjlyk havde ved et kup taget magten i Kara-Khitan (et rige i nutidens Xinjiang). Gytjlyk havde skiftet tro fra nestorianisme (en kristen sekt) til lamaisme for at glæde sin kone. Han forfulgte islam og lukkede alle moskeer. Chinggis Khan sendte sin søn Djebe af sted med kun 20.000 mand for at rydde op i Kara-Khitan. Chinggis Khan formanede Djebe om, at der ikke skulle føres krig mod fredelige borgere, og at alle moskeer

skulle åbnes igen. Opstanden i Kara-Khitan hjalp Djebe til at få magten over landet på utroligt kort tid.

Mens Chinggis Khan førte krig mod Jin-rijet i Kina, fandtes der et stort rige fra Ægypten til Pamir, hvor seldsjukerne herskede. De lå blandt andet i krig med korsfarerne i Mellemøsten. Dette rige sank i grus, og nye riger opstod. I russisk Turkestan opstod Khoresm-rijet under Shah Muhameds ledelse. Han udvidede sit land så voldsomt, at Kaliffen i Bagdad, islams overhoved, sendte bud efter hjælp hos Chinggis Khan, som dog ikke ønskede at blive indblandet i deres konflikt. Shahen gjorde i 1218 det fejltrin at lade en karavane med 150 mand, hvoraf nogle var mongoler, slå ihjel. Det blev til krig mellem shahen og Chinggis Khan 1218-1222. Krigen endte med shahens død, og mongolerne tog magten i hans store land.

Fra 1223 havde mongolerne også magten over Rusland og Kaukasus. 1226-1227 drog Chinggis Khan igen i krig mod Hsi-Hsia.

Det var, som om han vidste, at denne tur ville blive hans sidste. Han havde fordelt sine sønner over det store rige. Djutji's ulus (= område) dækkede stepperne fra Altai til Rusland. Efter hans død i 1225 overtog hans søn Batu ledelsen. Tjagatai fik uigurerens land og alt hvad der lå vest og syd derfor: Khara-Khitan og Khoreshm-rijet. Ugedei fik Hsi-Hsia-rijet, Jin-rijet og Østasiens øvrige riger. Den yngste søn, Tuli, fik efter gammel mongolsk skik stammelandet Mongoliet. Men riget måtte ikke deles. Alle skulle underkaste sig den Kha-Khan, som blev valgt af det store mongolske råd, kuriltai.

Til sin efterfølger valgte Chinggis Khan hverken Tjagatai, der var kendt for sin jernvilje og hårdhed, eller Tuli, der var i besiddelse af energi og feltherretalent. Han valgte den viljesvage Ugedei, som dog var klog nok til at ville høre andres meninger og som forstod at udnytte deres evner på en så godmodig måde, at han vandt alles hjerter. Han var så dygtig i sin behandling af mennesker, at han kunne bilægge strid mellem brødre. Chinggis Khan satte klog indsigt, menneskekundskab og godsindethed over fast vilje, feltherretalent og energi. Indtil rådet havde valgt, skulle Tuli være Storkhanstedfortræder.

For at understrege sammenholdets styrke tog Chinggis Khan en dag pile fra sit kogger og gav en til hver søn og sønnesøn, og bad dem brække hver sin pil, hvilket ikke var vanskeligt. Så tog han et tilsvarende bundt pile, og bad hver efter tur at brække hele bundtet på en gang. Det kunne ingen af dem. Chinggis Khan døde 18. august 1227. 30 år efter sin død, havde han 10.000 efterkommere.

Storkhaner efter Chinggis Khan

Ugedei regerede som Kha-Khan (Storkhan) fra Karakorum i perioden 1229-1241. I 1234 erobrede mongolerne endeligt Jin-rijet. Storrådet kuriltai besluttede i 1235 at starte 4 krige mod Sung, Korea, Forasien og Europa. Batu var anfører på felttoget mod Europa 1236-1242. I april 1241 var der 3 vældige slag i henholdsvis Polen, Ungarn og Tyskland. Mongolerne vandt dem alle. Marts 1242 havde Ugedei's søn, Kandan, og Batu erobret Ungarn. Europæerne frygtede nye fremstød mod Østrig. Men så kom der bud fra Mongoliet om, at Ugedei var død, og alle skulle komme hjem for at vælge ny storkhan. Det blev Europas redning. Mongolerne drog bort fra Ungarn lige så pludselig, som de var kommet.

Man valgte Ugedei's ældste søn, Kujuk, til Kha-Khan. Han regerede 1246-1248. Der gik et par år, før valget kunne finde sted, fordi Batu trak tiden ud ved at udeblive. Kujuk samlede en hær i 1248 "for at drage mod Europa". Vejen ville gå gennem Batus område. Måske var det i virkeligheden en konflikt mellem de 2, det trak op til. Kujuk døde af sygdom, før de mødtes. Denne gang blev der hurtigt indkaldt til stormøde. Man valgte Tuli's ældste søn, Mønke, til ny Kha-Khan. Han regerede 1251-1259. Nogle af Ugedei's og Tjagatai's efterkommere protesterede over, at arvefølgen havde skiftet gren. De forsøgte et kup. Det mislykkedes, og Mønke udrensede kraftigt blandt dem. På den måde blev Østasien uden hersker og Mønke overdrog magten til sin bror Kublai.

Mønke sendte 1255 sin anden bror, Hulagu, til Forasien, som ellers skulle have indgået i Tjagatai's slægts område. 1258 erobrede Hulagu Bagdad. Den yngste bror, Arik-Buka, beholdt Mønke hos sig som stedfortræder i Mongoliet.

Sjurkuk-Teni

Chinggis Khans yngste søn, Tuli, var gift med Sjurkuk-Teni, som var niece af keraitfyrsten Wang-khan. Efter Tuli's død ville Ugedei give hende til sin ældste søn, Kujuk, men hun frabad sig æren på en sådan måde at hverken Ugedei eller Kujuk tabte ansigt. Hun ønskede helt at passe sine 4 sønner og deres ulus i det egentlige Mongoli, hvor der herskede mønsterorden. Trods for hendes ungdom, havde hun skabt stor respekt omkring sig og hendes ord var lov.

Skønt hun selv var nestorianer, viste hun samme agtelse for alle religioner i overensstemmelse med Chinggis Khans lov. Hun gav sønnen, Hulagu, en nestoriansk og sønnen, Kublai, en kinesisk vismand som lærer. Sin ældste søn, Mønke, lod hun drage på felttog med Batu, hvorved de blev gode venner. Men de skulle alle komme til Karakorum og sværge Kujuk troskab, da han blev valgt til Storkhan.

Kublai Khan.

Kublai Khan og Yuan Dynastiet (1260-1368)

Ved Mønke's død i 1259 havde Batu's søn, Børke, travlt i Rusland. Hulagu havde lige knust kafilatet og var blevet hyldet af sultanerne. Ingen af de 2 havde i sinde at tage til valgmøde i Mongoliet, hvor mongolerne mente, at der var gået for meget kineser i Kublai. Man skyndte sig derfor at udråbe Arik-Buka til ny Kha-Khan. Kublai var ellers på vej til Mongoliet. Han gjorde holdt ved Dolon-Nor, da han fik det at vide, og lod sig af sine udråbe til Kha-Khan. Kublai nøjedes ikke med det. Han lod sig af kineserne udråbe til "Himlens Søn", altså kejser af Kina og flyttede sin residens fra Mongoliet til Kina. Dette fik de fleste efterkommere af Ugedei's, Tjagatai's og Mønke's slægt til at samle sig om Arik-Buka. Det kom til åben kamp mellem de 2 parter. Arik-Buka's hær blev slået flere gange af Kublai's hær.

Ugedei's sønnesøn, Kaidu, følte sig som den retmæssige arving og genoptog striden mod Kublai. Samtidig med denne strid erobrede Kublai's hær Sung riget i det sydlige Kina. Kublai samlede således igen Kina til et rige som endda strakte sig helt til Altai. Det samlede Kina faldt aldrig mere fra hinanden.

Kublai, mongolernes Kha-Khan og kejser af Kina, var også lensherre for Den Gyldne Horde i Rusland og for Forasiens il-Khan, som Hulagu blev udråbt til. Det var som Kha-Khan, og ikke kinesisk kejser, som kinesiske analer konsekvent påstår, at il-khanen og den gyldne horde adlød Kublai.

Kublai opbyggede Kina med det bedste fra den mongolske og den kinesiske kultur. Det bliver en alt for lang historie her at komme ind på detaljer. Han fik blandt andet besøg af italieneren Marco Polo, som arbejdede for ham i 17 år. Kublai døde 1294 og ønskede ikke at blive gravsat i et kejsersligt monument, men ville sættes til hvile i bjergene, hvor hans far Tuli og bedstefar Chinggis Khan lå.

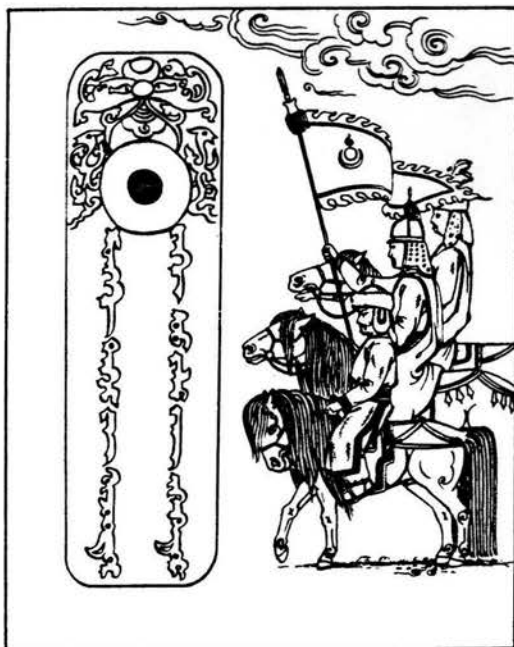
3 storriger og deres undergang

De mongoler, som slog sig ned på de russiske stepper, på den iranske højslette og ved Kinas floder, mistede samhørighedsfølelsen med moderlandet, Mongoliet. Deres børn blev født i det fremmede og havde ikke mere nogen erindring om det oprindelige stammeland. Det var alene lydigheden overfor Kha-khanen som bandt dem sammen.

Il-Khanens rige

Beibars var koman og havde som dreng kæmpet under mongolerne. Han blev taget til fange og solgt til en mameluk-emir. Han blev hurtigt en stor mand i Ægypten. Han vandt over en af Hulagu's feltherrer. Det gav anledning til, at han gjorde sig til sultan i Ægypten og i Syrien. Han genoprettede et kalifat i Bagdad.

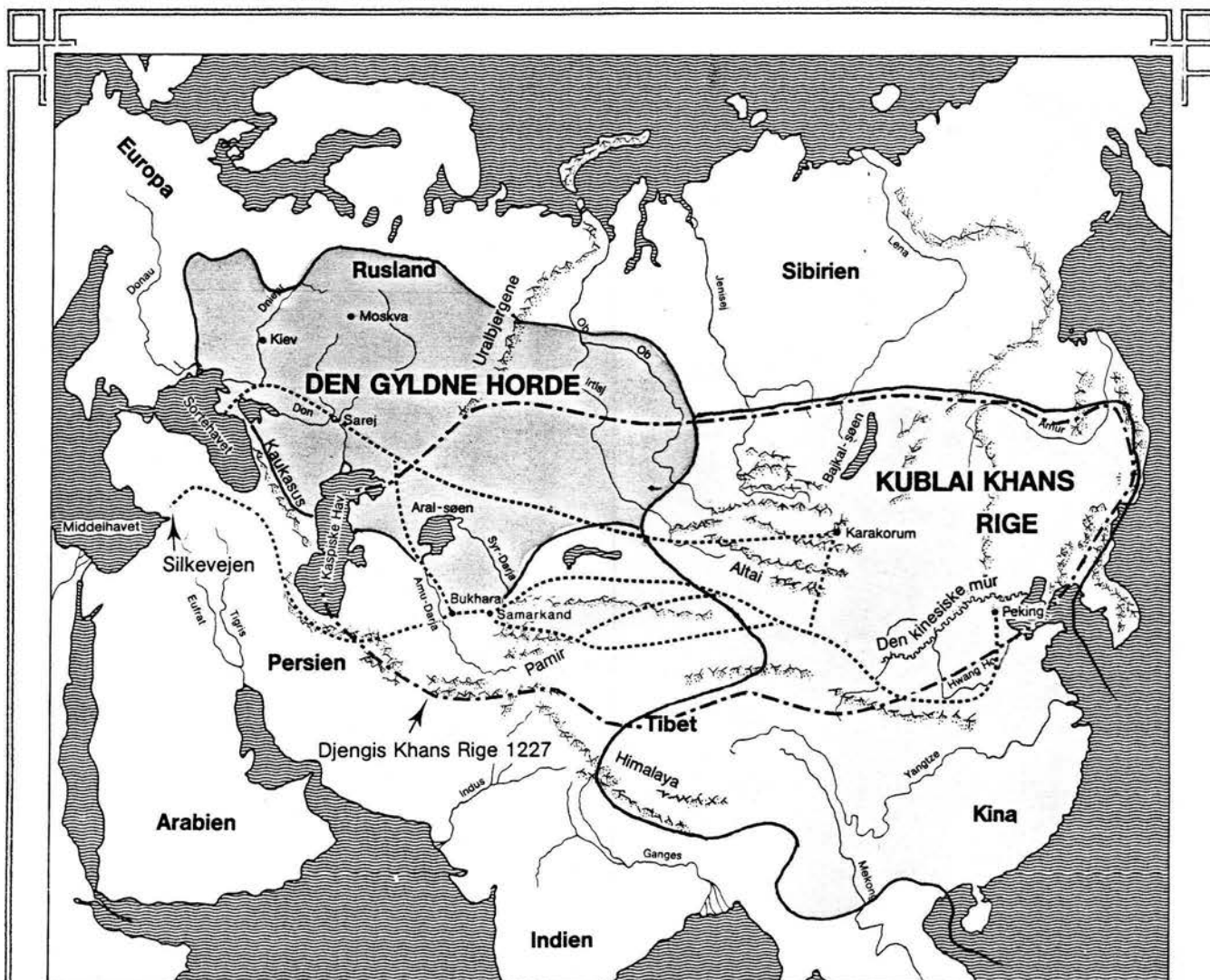
Batus søn, Bønke, havde sin *ulus* i Kaukasus og var som den første mongolhersker gået over til islam. Beibars udnyttede dette efter Batu's død, hvor Bønke blev leder af Den Gyldne Horde, og satte splid mellem mongolerne. Samtidig med, at Kublai's mongoler kæmpede mod Arik-Buka's mongoler ved Gobiørknens rand, kæmpede Hulagu's mongoler mod Børke's mongoler. Chinggis Khans formaning om at bevare sammenholdet, viste sig at være meget begrundet. Kublai vandt på sin side og sendte 30.000 mongolske krigere som kunne hjælpe Hulagu. Det alene bragte den mongolske konflikt til ende for en tid i Vestasien.

Takket være Beibars' og Bønke's samarbejde var Il-khanens rige var helt omgivet af islam. Hulagu's søn, Tagudar, forsøgte et samarbejde med paven og de europæiske korsfarere, men det mislykkedes. Tagudar gik så over til islam under navnet Akmed. Han blev dræbt i kamp mod sin søn, Argun. En sønnesøns søn af Hulagu, Gazan, blev il-khan og gik over til islam. Han forsøgte at genindføre mongolske traditioner, men det lykkedes ikke helt. 1335 splittedes il-khan riget.

Den Gyldne Hordes rige

Den Gyldne Horde havde svage naboer og landet havde ingen faste grænser med undtagelse i syd til Il-Khanens rige. Karavaner slæbte varer fra Kina og Forasien til landet ved Volgas bredder. Under Bønke byggedes en islamisk storstad med moskeer, paladser og badanstalter. Kunst og videnskab blomstrede. Europæiske varer kom ind via Krim eller nordfra. Der var hele tiden vrøvl med russiske fyrster. En af dem, Nogai, svang sig op til større magt, men Tokhtu, en sønnesøns søn af Batu, knækkede Nogai, og den mongolske tradition blomstrede op for en tid. Den næste Khan var Usbek. De mongolske stammer i den østlige del af riget antog navnet "usbekere" og da han gik over til islam fulgte alle mongolerne hans eksempel. Under ham fik fyrst Ivan af Moskva stor magt. Men efter Usbek's død i 1340, begyndte mongolernes magt langsomt at sygne hen. Den sidste Khan, Mamai, tabte magten til russerne ved et stort slag 8. september 1380.

De mongolske storriger 1200-1400.

Mingtiden (1368-1644) og Den store Mur

Yuan-dynastiet

Mongolerne samlede Kina, som blomstrede op under deres herredømme. Peking blev en international by. Kublais efterfølger blev hans sønnesøn Temyr. Han havde på den ene side bevaret fædreneres praktiske sans, men var også blevet mere kinesificeret. 40 år efter Kublais død steg den 9. af hans dynasti, Togon Temyr, på tronen. Hans minister var kineserhader og forsøgte at udrydde dem. Det fik en fattig bondesøn til at gøre oprør i Sydkina. Efterhånden erobrede han hele Kina. Yuan-dynastiet mistede magten i 1368, og de fleste mongoler i Kina trak nordpå til deres gamle hjemegn i Nord- og Nordøstmongoliet, hvilket efterlod Syd-mongoliet (Indre Mongoli) næsten mennesketomt.

Yuan-dynastiet blev afløst af det kinesiske Ming-dynasti (1368-1644) i Kina. Det nye Kina smed alle fremmede ud af landet og lukkede det for kontakt til omverden. Loven blev kinesificeret. Mongolerne forsøgte sig igen med den gamle taktik og overfaldt Kinas grænseprovinser. Men nu angreb Kina det mongolske kerneområde og ødelagde hovedstaden Karakorum. Mange mongoler blev taget til fange. Mongolerne mistede al indflydelse.

Det følgende par hundrede år hørte man ganske lidt til mongolerne, som genoptog den traditionelle nomadetilværelse på stepperne nord for Den store Mur. Forbindelsen til Kina indskrænkede sig til spredte plyndringstogter. Mongolfyrsterne lå i indbyrdes strid med hinanden. En enkelt gang lykkedes det høvdingen Essen-Buka at samle nomadestammerne og slå en kinesisk hær, men han udnyttede ikke sit fortrin. Den indre splid fortsatte.

Kineserne gjorde meget for at holde fremmede ude af landet. For eksempel blev den 6.000 km lange Store Mur udbygget med forstærkninger og tårne til værn mod mongolernes stadige røvertogter. Man udvidede Den Store Mur omkring 1412 med en ekstra mur mod nordøst langs ryggen af den bjergkæde, der danner den naturlige grænse mellem Kina og højsletten. Til beskyttelse af munden for bjergkædens vigtige pas, hvorigenem handelskaravaner travede med varer til mongolerne, blev der i 1429 bygget en fæstning, hvor omkring karavanebyen Kalgan voksede op. Kalgan er mongolsk og betyder: port. Kineserne kalder byen Zhangjakou (Chang-chia-k'ou - Changslægtens pas).

Efterhånden som Ming-kejsernes magt svækkedes blev Sydmongoliet igen beboet af mongoler. De første der kom henimod år 1500 var stammerne Ordos, Tumet og Chakhar. Ordos folkene slog sig ned i den tørre steppe og ørken mellem Den Gule Flods store sving. På den store frugtbare steppe nord og nordøst for floden slog Tumet-folkene sig ned. Chakhar-stammen tog land nordøst for Tumet i området langs Muren. Græslandet udenfor den Store Kinesiske Mur kaldes: Chakhar. Dette navn betyder "grænse" eller "grænsefolk" og blev brugt allerede under Yuan-dynastiet.

Altan Khan

Den mægtige Tumet-mongol fyrste Altan Khan (1506-1583), barnebarn af Dayan Khan (?-1530?) og efterkommer af Chinggis Khan, tvang den kinesiske Ming-kejser til at betale for at få fred med mongolerne langs Den kinesiske Mur. For det guld han fik, grundlagde han i 1537 en by, "Den Blå By", (Khukhu Khoto, Köke Qotas, Köke Khota, Kueisui, Kwei Hwa Cheng, Hohhot), nutidens hovedstad i Indre Mongoli. Byens navn hentyder til de blå teglsten, han lod lægge på offentlige bygninger, paladser og templer.

Altan Khan startede 2 vigtige begivenheder for mongolerne: Genoptagelsen af handlen med Kina og genindførelsen af buddhismen. Altan Khan tvang den modstræbende kinesiske Ming-kejser Chia-ching til at åbne for grænsehandlen, så mongoler kunne afsætte deres heste, kvæg og får i bytte for te, korn, sølv, jernsager og klæde.

I 1577 ønskede Altan Khan på opfordring af sin nevø, Ordos fyrsten Sechen Kungtaiji, at få besøg af en tibetansk lamapræst. Fra Lhasa sendte man munken Sonam Gyatso (1543-1588). Ved en stor højtidelighed gik fyrst Altan Khan over til den tibetanske form for buddhisme, ofte omtalt som lamaisme. Således blev Gelugpa sekten ("De gule hattes sekt") indført blandt mongolerne. Sonam Gyatso, som fik til gengæld titlen "Dalai Lama" af Altan Khan. Sonam Gyatso blev senere betragtet

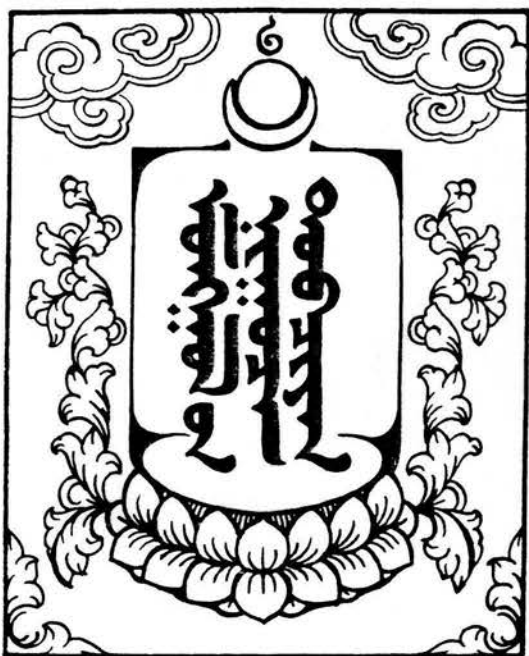
som den 3. Dalai Lama. Dalai Lama er en reinkarnation af Gelugpa-sektens grundlægger Tsongkhapa (1357-1419).

Altan Khan lod bygge klostre og templer, og buddhismen bredte sig nordpå fra hans by til mongolerne i græslandet. Han lod de hellige bøger oversætte fra tibetansk til mongolsk. Buddhismen havde været kendt tidligere, men den gang slog den ikke igennem. Selv ligger Altan Khan begravet i Det Ydre Mongoli ved klosteret Erdenzu (Erdeni Juu), som blev bygget i 1586 på initiativ af Khalkha-mongolfyrsten Abadai Khan. Man brugte rask væk af resterne af Chinggis Khans gamle mongolske hovedstad, Karakorum, som lå lige i nærheden. Karakorum forsvandt fra jordens overflade. Erdenzu er nu gjort til et museum. Det besøges af mange mennesker hvert år. For nylig er der fremkommet planer for udgravning af Karakorum.

Lekdan Khan

En af Chakhar mongollederne, Lekdan Khan (1592-1634) var efterkommer af Chinggis Khan i 21. led og khan fra 1603. Han betragtede sig selv som khan over alle mongoler. Der lykkedes ham at underlægge nabo-stammerne og få kontrol over dem. Inspireret af Bargha-området (i det nordøstlige af Mongolernes Land), uden arvelige prinser med magt over folk og land, drømte Lekdan Khan om at skabe et imperium med Chakhar som centrum. Begge steder fandtes der aristokratiske familier med arvelige titler, men de ingen ar-

veret havde til at styre folket, selv om man opfattede dem som ledere for deres eget folk. På dette tidspunkt frygtede Østmongolerne mere Chakhar-mongolerne end både manchuer og kinesere. Chakhar-mongolerne var blevet den stærkeste mongolgruppe. Tidligere havde deres naboer Tümet-mongolerne været den stærkeste mongolgruppe. Lekdan Khan var så stærk, at han ville have kunnet erobre Kina igen. Men de andre mongolledere, som gennem de sidste 200 år havde vænnet sig til at være selvstændige, så ikke på dette forhold med glade øjne. Nogle østmongolske stammer søgte manchuernes hjælp, og en kombineret hær af østmongoler og manchuer trængte Lekdan Khan bort fra Chakhar-området. Han døde i 1634 på flugt vestpå.

Manchuerne tager magten (1644-1911)

I 1644 tabte det kinesiske Ming-dynasti magten over Kina til det ikke-kinesiske folk, manchuerne, som grundlagde Qing-dynastiet (1644-1911). Manchuerne havde mere tilfælles med mongolerne end kineserne havde med mongolerne, derfor opstod der mange alliancer mellem mongoler og manchuer. Således havde forskellige mongolstammer hjulpet manchuerne til magten over Kina.

Shun Chi var den første Qing-kejser (1644-1661). Han var søn af manchu-høvdingen Huang Taiki, som var gift med en Khorchin-mongolprinsesse. Shun Chi giftede sig ligeledes med en Khorchin-mongolprinsesse. Deres søn blev senere den berømte kejser K'ang Hsi (1662-1722).

Chakhar-mongolerne sluttede sig til manchuerne og nød under hele Qing-dynastiets tid en privilegeret stilling. Nogle af Chakhar-mongolerne indgik i de manchuiske kernetropper som et særligt 'banner'. De øvrige Chakhar-folk vogtede de kejserlige heste- og kvæghjorte. Chakhar-mongolerne blev velstående folk, blandt andet på grund af den årlige understøttelse, de modtog fra kejserhoffet. På grund af deres nære forbindelse med manchuernes Kina, blev Chakhar-folkene de følgende hundrede år den kulturelt førende mongolstamme. De overtog Ordos og Tumets gamle rolle som Mongoliets port til omverdenen.

Qing-dynastiets Kina var større end Ming-dynastiets, så landet blev omfordelt på 27 provinser. En af disse svarede nogenlunde til Ydre Mongoli, mens dagens Indre Mongoli breder sig over Qing-provinserne Heilungkiang, Liaoming, Jehol, Chakhar, Suiyan og Ningxia. Manchuriet bestod af 3 provinser: Liaoning, Kirin og Heilungkiang. På denne måde blev de mongolske stammer splittet op i forskellige provinser. Det var en af manchuernes måde til at holde kontrol med mongolerne og forhindre dem i at forene sig til en truende magtfaktor.

En anden måde var at involvere mongol-khanernes sønner i karavanehandel. Desuden blev kinesiske købmænd og håndværkere sendt ud i det mongolske område, hvor håndværkerne skulle hjælpe med at bygge lamaistiske klostre. Manchuerne havde en forestilling om, at mongolerne ville være fredeligere, hvis de alle var buddhister i stedet for at tro på den tidligere folkereligion og dens shamaner.

Omkring 1685 forsøgte Chakhar-mongolerne at blive af med manchuerne og selv få magten i deres område. Men Chakhar-mongolerne tabte kampen og manchuerne dræbte alle lederne og deres familier. Stammernes organisation blev ændret så den kom til at ligne manchuernes banner-system mere. Chakhar-mongolerne blev til 1 af de 8 manchu-bannere. Sammen med manchu-soldater blev nogle Chakhar-mongoler sendt til Gansu-, Altai- og Ili-områderne for at værne om manchuernes magt. Efterkommere lever stadig disse steder.

De århundrede gamle fejder mellem Oiraterne i nord og de østligere boende Khalkha-mongoler endte i 1650 med, at Oiraterne fik magten over Nordvestmongoliet og Djungariet (1630-1758).

Efter at Manchuerne med Chakhar-mongolernes hjælp underlagde sig Kina, drog en ny folkevandring af mongolstammer som Mu-Mingghan, Dørbed og Sunit over Gobiørkenen og slog sig ned nord for Ordos-, Tümet- og Chakhar-folkene. På den måde fik den sydlige del af mongolernes land sin nuværende befolkning.

I begyndelsen var manchuerne ikke helt sikre på deres magt og beholdt mongolerne som vasaller. Men efterhånden blev manchuerne mere og mere kinesificeret. De genoptog Mingdynastiets politik over for nomaderne, hvorved de forhindrede større sammenslutninger at opstå. Mongolernes bevægelser blev holdt under opsyn. De måtte ikke uden Beijings tilladelse sammenkalde til stormøde. De måtte heller ikke vælge en Kha-Khan. Manchuerne hjalp med at få udbredt lamaismen for yderligere at pacificere mongolerne. Kineserne begyndte i stadig større udstrækning at kolonisere det tyndt befolkede land og - mod mongolsk tradition - at dyrke jorden.

Efter at Rusland og Japan omkring år 1900 delte Østasien mellem sig langs den 117 længdegrad, følte Kina sine interesseområder truede. Den kinesiske kolonisation bredte sig så helt ud i Ydre Mongoli.

Den Mongolske Folkerepublik

Da Qing-dynastiet blev væltet i 1911, erklærede Ydre Mongoli sig for at være et selvstændigt område uafhængig af Kina. Landet blev ofte kaldt Khalkha-mongoliet efter den største mongolstamme. Det fik ikke uafhængighed straks, men kun en form for selvstyre. Mongolerne havde aldrig anerkendt at være en del af Kina. De havde kun svoret den manchuriske kejser troskab, så når han ikke mere var der, ville de være uafhængige. Russerne ville ikke anerkende mere end, at de havde en slags selvstyre. Kineserne betragtede stadig Ydre Mongoli som en del af Kina. Mongolerne ønskede at danne en stat for alle mongoler, også for de som boede i Indre Mongoli og i Xinjiang.

Kort efter at zarstyret blev væltet 1917 i Moskva, sendte kineserne omkring 1920 general Hsu til Ydre Mongoli for at beskytte landets nordgrænse. Men han blev i Urga (idag: Ulaanbaatar) og tog "Den Levende Buddha", Khutukhtu Bogdo, til fange, for at presse mongolerne til at opgive deres autonomi og udpege en kinesisk guvernør.

Næsten samtidig kom en del af zarens hvide hær under ledelse af Baron von Ungern-Sternberg. Han hjalp mongolerne med at smide kineserne ud. Baronens besatte så Urga og ville være en ny Chinggis Khan. Han gik i gang med et terrorregime, som gjorde ham forhadet af alle. I Sibirien var der opstået en revolutionær mongolsk gruppe under ledelse af Damdiny Sukhe Bator (1893-1923), som med hjælp fra det kommunistiske Sovjet fik ryddet baronen af vejen. Han blev fanget og skudt.

Den 11. juli 1921 dannedes en provisorisk revolutionær regering, hvis overhoved var Den Levende Buddha Bogdo (Urgas Khutukhtu), som døde i 1924. En ny inkarnation blev forbudt. Efter hans død blev Den Mongolske Folkerepublik grundlagt den 26. november 1924. Den blev den første demokratiske stat af sin slags i Asien. Man socialiserede og kollektiverede. Med tilblivelsen af en tilsyneladende mongolsk stat i Manchuriet 1932, opgav Den Mongolske Folkerepubliks regering socialiseringen, og kvæget blev igen privat ejendom. Men Japans tilstedeværelse i Nordkina gjorde Sovjetunionen urolig for hele den industri, de havde opbygget i Sibirien. Derfor udbyggede de Ydre Mongoli med infrastruktur og militær samt våbenfabrikation. De kommunistiske principper blev igen strammet op. Sovjetunionen var ikke kun interesseret at bruge Mongoliet som stødpude, landet havde også mange resurser, som blev brugt til betaling for dets opbygning. Japan afstod fra en konflikt med Sovjetunionen og kastede sig over Kina i stedet for.

Som et resultat af Jaltakonferencen for afslutningen af Anden Verdenskrig, måtte Kina i 1946 anerkende Den Mongolske Folkerepubliks selvstændighed. I 1961 blev landet medlem af De Forenede Nationer.

I 1990 valgte mongolerne at afskaffe det kommunistiske styre, og demokrati med flerpartistyre blev indført. Februar 1992 ændrede landet navn til: Den Mongolske Stat, i daglig tale blot: Mongoliet.

Nei Monggol

Helt så enkelt gik det ikke for Indre Mongoli, som var befolket af mange flere forskellige mongolstammer. De kunne ikke blive enige om at slutte sig til Ydre Mongoli, efter at manchuerne mistede magten i 1911. Kineserne var i øvrigt også imod, at der blev skabt et mongolsk storrige.

Under Første Verdenskrig søgte Kina at vinde kontrollen over Indre Mongoli ved at udskifte den mongolske administration med en kinesisk. Indre Mongoli blev inddelt i faste kinesiske provinser: Jehol, Chakhar, Suiyuan og Ningxia.

I 1930erne blev Chakhar-mongolerne inddelt i 8 bannere. Kun få af dem dyrkede jorden. De fleste levede stadig som nomader med kvæg i græslandet. Jernbanen gennem landet fik betydning for indvandring af kinesere. Den blev først bygget fra Beijing til Zhangjiakou (Kalgan) (1911), og videre til Fengchen (1915), Khukhu Khoto (1921), Baotou (1923). Først i 1950erne blev jernbanen ført videre langs Den Gule Flod til Lanzhou.

Indre Mongoli forblev under kinesisk indflydelse indtil japanerne i september 1931 erobrede Shenyang (Mukden). I løbet af de følgende 8 måneder havde de erobret de 3 provinser, som udgjorde Manchuriet, og lidt mere til. Japanerne blev i flere egne modtaget som befriere af mongolerne. For eksempel var 3/4 af Khorchin mongolernes græsgange i perioden 1911-1931 blevet koloniseret af kinesiske bønder, og marskal Chang Tso Lin havde ladet alle Khorchins kvæg- og hesteflokkene konfiskere. Da Henning Haslund-Christensen besøgte Khorchin-mongolerne i efteråret 1936, havde de fået meget af deres land tilbage på grund af japanerne.

1932 udråbtes den nye stat "Manchukuo" (Manzhouguo), hvor den sidste Manchu-kejser, Pu Yi, var topfigur med hovedstad i Changchun, som blev kaldt Hsinking. Den reelle magt lå dog stadig hos japanerne. Manchukuo bestod af: Hsingan, Heilungchiang, Kirin, Jehol og Fengtien. Manchukuo blev betragtet som et meget frugtbart område. I 1930erne anslås befolkningen til en størrelse af 31 millioner mennesker. I 1933 erobrede japanerne Jehol og dele af Chakhar provinserne, resten af

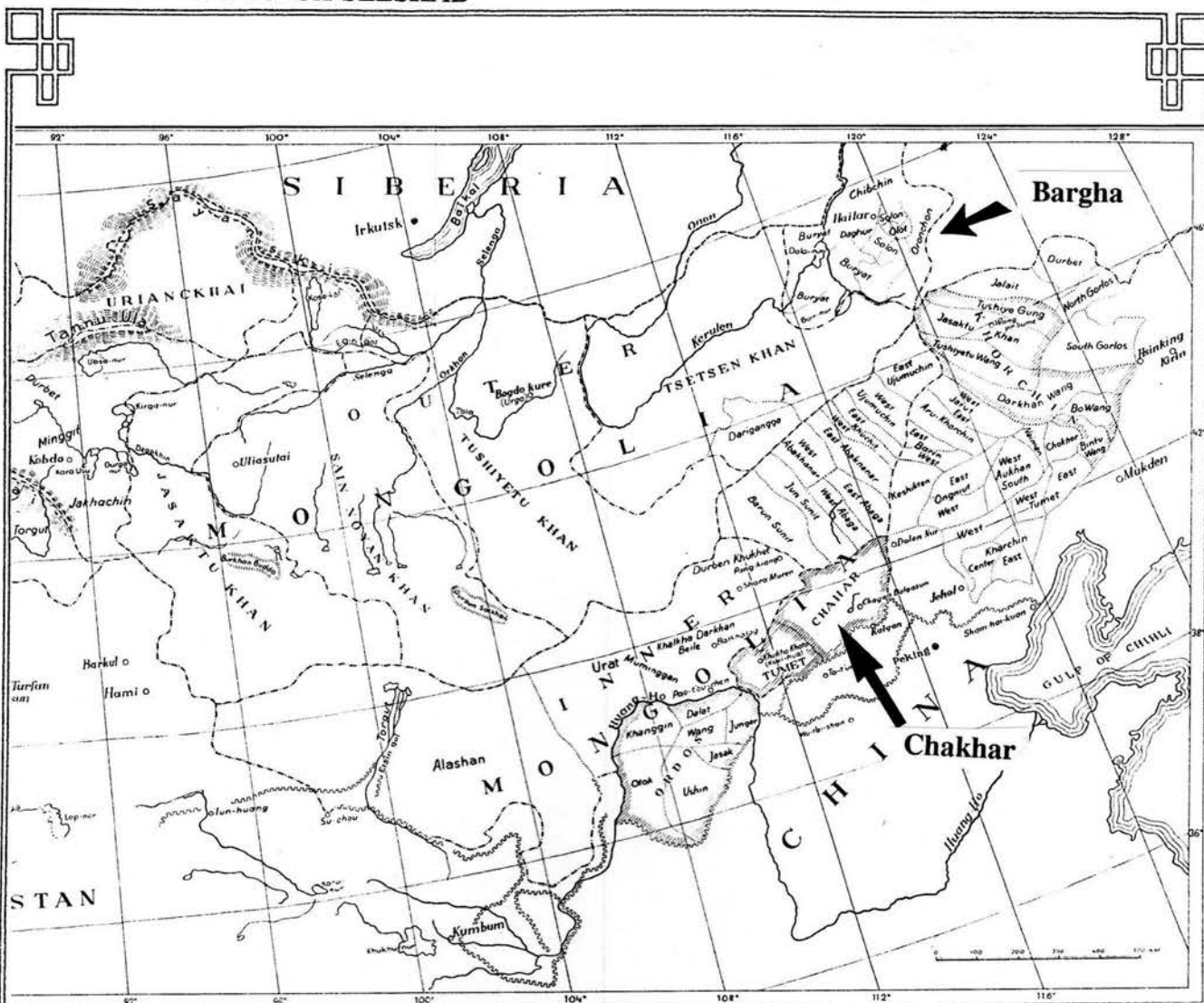
Chakhar tog de i 1935. 1936 invaderede Japan det egentlige Kina.

1937 oprettedes en føderativ selvstyregering (Meng Chiang Tze Chih) for Indre Mongolis provinser (Chakhar og Suiyan) med Prins Teh Wang som formand, først med sæde i Khukhu Khoto (Hohhot), senere i Kalgan (Zhangjiakou). Man havde med Ydre Mongoli som forbillede forestillet sig et selvstændigt Indre Mongoli, som måske senere kunne danne et mongolsk forbund. Men japanerne gav aldrig helt slip på magten og beholdt kontrollen med jernbanenettet. De mongolske ledere i Indre Mongoli kunne ikke få lov til at styre området, som de ønskede.

I 1945 erobrede de kinesiske kommunisters Røde Hær Chakhar og Jehol fra japanerne, samtidig med at Sovjettropper gik ind i det nordlige Manchukuo. Sidst i 1946 trak Sovjet sig ud af Manchuriet, og Guomindang tropper udfyldte tomrummet. Den centrale del af Indre Mongoli med især Chakhar- og Suiyan-provinserne dannede 1. maj 1947 et selvstyreområde under kommunistisk styre, og indgik i 1949 i Den Kinesiske Folkerepublik. Indre Mongoli var således det første selvstyreområde i det ny Kina. 1948 vandt kommunisterne magten over Manchuriet. Det autonome område Indre Mongoli begyndte 1947 med at indeholde Hsingan og Chakhar samt dele af Liaopei og Jehol provinserne, i alt 654.000 km². 1954 udvidedes med Suiyuan området og 1955 med dele af Ningxia, til i alt 1.177.000 km². Under "Kulturrevolutionen" blev Indre Mongoli omkring 1970 halveret i størrelse, men fik senere sin normale størrelse tilbage. Administrativt indeles Nei Mongol Autonom Region idag i 3 storbyområder (Hohhot, Baotou, Hailar), og 9 distrikter (Legue). Hvert distrikt er delt i et antal amter, som i Indre Mongoli kaldes banner (qi på kinesisk). Der er i alt 78 banner.

Mongolsk lama og mongolsk kvinde.
(kilde: Ehrman (1807): Russischen Reiche).

Solon og Barak Mongoler i Bargha og Chakhar områderne

Det nordøstlige af det nuværende Indre Mongoli blev tidligere kaldt Bargha-området. Det lå klemt inde mellem Sibirien, Ydre Mongoli og Manchuriet og har haft sin særlige historie. Til tider var Bargha-området knyttet til den ene eller den anden af sine stærkere naboer dog uden helt at miste sin administrative frihed, som ofte var en slags selvstyre. Henning Haslund-Christensen besøgte i 1936-1937 dette område, hvor det indgik som en autonom mongol provins, Hsingan (1931-1945), i den japanske lydstat Manchukuo. I Bargha besøgte Haslund-Christensen mongolske shamaner og indsamlede blandt dem en del af shamanudstyr. I Bargha boede der flere forskellige etniske grupper, hvoraf nogle var indvandret på forskellige tidspunkter.

En af disse etniske grupper var Buryat-mongoler, som var flygtet fra det buryatmongolske kerneområde omkring Baikalsøen i det sydlige Sibirien, hvor de fleste buryater boede og stadig bor. Her begyndte den egentlige kontakt mellem buryaterne og russerne, da buryaterne i 1627 nægtede at adlyde zarens regering. Den sendte en flok kosakker ud for at knægte buryaterne. Det fik mange buryater til at flytte til den østlige side af Baikalsøen, mens andre flygtede ud af Sibirien syd og øst på til blandt andet Manchuriet, hvor manchuerne var ved at blive en stærk magt, og med hvem de følte sig mere tilknyttet på grund af manchuernes tungusiske herkomst end med de fra vesten fremstormende kosakker. Russerne fik dog i 1655 magten over Buryat-området vest for Baikalsøen, hvor man i 1661 grundlagde byen Irkutsk. I 1600- og 1700-tallet trængte russerne længere øst over.

Igen var der buryater, som valgte at slå sig ned blandt mere sydligt boende mongoler, især i Bargha-området. Den sidste migration af buryater til Bargha-området skete i årene efter 1917-revolutionen, da krigen mellem zarens hvide hær og kommunisternes røde hær hærgede østover gennem Sibirien. Det var ikke kun krigen, som fik buryater til at flytte, men også kommunisternes undertrykkelse af deres religion og kultur.

Fra en anden etnisk gruppe, Solon ved Nonni i Sibirien, var der medlemmer, som slog sig ned i Bargha-området. Solonfolkene stammede fra et gammelt tungusisk skovfolk i nord. Solonfolkene følte sig i slægt med manchuerne, og kaldte sig "De nye manchuer" sammen med fiskeskindstatarerne og Daghuerne, som også havde slået sig ned i Manchuriet. "De gamle manchuer" var de egentlige manchuer, som stammede fra Chin-folket, der hele tiden havde beboet Manchuriet. De havde formået at bevare deres etniske identitet og blev en magtfaktor i området i begyndelsen af 1400-tallet.

"De nye manchuer" kæmpede på manchuernes side, da de vandt over Ming-dynastiet i 1644. Da manchuerne havde grundlagt Qing-dynastiet, ønskede de at få ro og orden langs nordgrænsen til Sibirien. De sendte blandt andet solon-soldater til grænsen. Da man havde smidt de fleste kosakker ud, fik man en aftale med russerne om, at grænsen skulle følge Amurfloden. På denne måde var der blevet fred langs nordgrænsen. Manchuerne havde ikke længere brug for soldater, som "de nye manchuer" havde stillet til rådighed. Manchuerne ønskede at civilisere de mere vilde dele af "de nye manchuer", hvortil de regnede den del af solon-folkene, som havde slået sig ned i Manchuriet. I 1732 blev nogle få hundrede solon- og daghur-folk flyttet fra egnen ved Nonni floden til Manchuriet, og i 1738 blev de flyttet fra Tsiitshai (Qiqihar) i det centrale Manchuriet til Bargha-området vest for Hsingan Bjergene, fordi de gav manchuerne for mange problemer. Her havde manchuerne også anbragt daghuer, som levede i et nært samarbejde med solon-folk langs Amurflodens bredder.

Befolkningen i Bargha blev inddelt i 8 bannere i overensstemmelse med den manchuriske militære organisations form. Manchuerne valgte lamaismen til at hjælpe med at fredeligøre de urolige solon-folk. De lod bygge klostre og templer i Bargha-området og forlangte at alle blev lamaister. Haslund-Christensen bemærkede sig senere, at alle lamamunke i Bargha var enten buryater eller tibetanere. Lamaismen slog ikke rigtig igennem hos solon, som holdt ved deres shamaner. Som tiden gik blev de tungusiske solon-folk i Bargha-området mongoliseret og fjernede sig meget fra deres slægtninge i Sibirien. Bargha solon-folk talte mongolsk udover deres eget modersmål. De var kendt som dygtige bueskyttere. De-

res antal indskrænkedes dog hurtigt på grund af deres manglende evne til at tilpasse sig de nye forhold og på grund af alkohol, som kinesiske købmænd leverede. Disse ting var med til at isolere dem.

En anden solon-gruppe, bestående af 16 eskadroner (squadron), blev ligeledes i 1738 af samme grund som Bargha solon-gruppen sendt til Chakhar, hvor de blev placeret med 2 eskadroner i hver af de 8 civiliserede Chakhar-banner, for på denne måde at få dem pacificeret hurtigere. Solon-folkene i Chakhar blev kendt under navnet Barak, fordi de var kommet fra Bargha. Også blandt Barak-folkene i Chakhar lod manchuerne bygge lamaistiske klostre og templer. Disse var ledet af tibetanske munke. Det blev skik at sende en søn eller flere til et kloster, hvor de fik en lamaistisk uddannelse. Klostrene var dengang det eneste sted, hvor man kunne få en skolemæssig uddannelse. Det lykkedes også Barak-folkene til en vis grad at forblive isolerede og for en stor dels vedkommende at bevare deres shamaner.

Disse forhold havde tilsyneladende ikke ændret sig synderligt på Haslund-Christensen's tid. Han mente, at i stedet for at udrydde den gamle tro havde Barak-mongolerne lavet det kompromis at lade drengene blive munke i klostrene og lade pigerne blive shamaner. Lamaismen viste sig tydeligt i samfundet, hvorimod det var meget vanskeligt at komme i kontakt med den gamle tro (shamanismen). Gæster i en teltlejr blev straks ført ind i en ger med et buddhistisk alter. Ville man vide noget om shamaner, måtte man søge oplysninger blandt gamle mennesker. Haslund fik flest oplysninger fra de omkringboende Chakhar-mongoler, som frygtede "de sorte telte", en betegnelse for en shaman-ger. Bargha-området ville være det sidste sted, man ville kunne finde shamaner, mente Haslund. Han forudså, at shamanerne ville forsvinde med tiden, fordi der syntes kun at være gamle mænd og kvinder, der var shamaner, og ingen unge. Det har senere vist sig, at de mongolske shamaner var mere levedygtige, end Haslund-Christensen forestillede sig.

Det er interessant at notere sig, at nogle af de shamaner, Haslund-Christensen mødte i 1936 i Bargha (solon) og 1939 i Chakhar (barak), stammede fra samme folk, og havde fælles rod blandt tungusiske folk i Sibirien. Man kan derfor forvente, at udstyret ligner hinanden lidt. Desuden kan man tillade sig at sammenligne solon- og barak-shamanudstyret med sibirisk shamanudstyr uden dog dermed at ville påstå, at det er en og samme sag. Men ved at se på det sibiriske materiale kan man finde paralleller og ideer til forklaring på det mongolske shamanudstyr. ©

MONGOLSK SHAMANISME - Del 1

af RGilbeRG

Mellem himmel og jord

Der er mere mellem himmel og jord end andre steder, og end man umiddelbart kan se. Mongolernes oprindelige tro - det vil sige den tro, de havde, før de blev buddhister, kristne, muhammedanere eller hvilken anden religion de ellers valgte - indeholdt forestillingen om, at alt i naturen var levende og derfor skulle behandles med tilbørlig respekt. Gjorde man ikke det, kunne naturens ånder straffe mennesket med ulykke og sygdom. Den mongolske nomade levede det frie liv i den vældige og barske natur på de store centralasiatiske stepper, hvor han stod magtesløs over for mystiske magters spil, når naturkatastrofer, sygdom og andet uheld ramlede ned over ham. Til at beskytte sig havde han kun sin bedstemors gode råd og sine amuletter. Når disse ikke længere slog til, søgte han hjælp hos shamanen (åndemanen), som var bindeledet mellem menneskenes og åndernes verden.

Der er særligt 2 faktorer, som påvirker den mongolske nomades liv i græslandet: Den uendelige blå himmel og de grønne endeløse stepper. Af disse 2 er himlen den mest betydningsfulde. Ingen store huse, skyggefulde træer, forrevne bjerge eller andre store genstande skjuler himlen for den, der befinder sig på de uendelige stepper. Himlen sender voldsomme vinde, frygtelige snestorme, regn, lyn, torden, skarpt solskin og kulsort mørke. Det var da ikke underligt, at nomaderne først og fremmest tilbad himlen (mongolsk: *tenggeri*). Jorden (mongolsk: *etygen*), som gav græs og vand til de dyr, nomaderne levede af, var den næstvigtigste.

Alt mellem himmel og jord bestod af en slags levende væsener, nemlig ånder - stjerner, sol, måne, bjerge, sletter, skove, vandløb, vandfald, ild og så videre - som man kunne frygte, formilde eller forsøge at få hjælp fra. Ånderne, som kunne være gode, onde eller lige glade mod menneskene, var ikke kun tilknyttet natur fænomener. De kunne også tilhøre dyr eller mennesker, som var døde. De levende mennesker kunne ved manglende respekt eller anden tankeløshed fornærme ånderne, som så øsede ulykker ud over de uheldige mennesker. De afdøde forfædre havde på den måde stadig indflydelse på de nulevende.

Almindelige mennesker kunne ikke se ånderne. Det kunne shamanen, som så kunne finde ud af, hvad der var gjort forkert, og hjælpe sine medmennesker med gode råd. Shamanen brugte sin viden og magt til at genskabe balancen mellem menneskene og ånderverden.

Verden var 3-delt

Det var typisk for folk i Nord- og Centralasien, at inddele deres univers i 3 dele. Det betød dog ikke, at alt altid var delt i 3 eller i multiplum af 3. Men ofte var det sådan. Her skal gives et eksempel fra buryat-mongolerne, et folk, som bor omkring Baikalsøen i Sydsibirien.

Ånderne var fordelt i 3 grupper: de højeste, de midterste og de underste. De højeste boede i himlen og kaldtes '*tengeri*'. De kontrollerede alt vedrørende menneskenes liv. De 2 lavere niveauer af ånden virkede som mellemmand mellem menneskene og de højeste ånder. De mellemste, hvor fra shamanen ofte hentede sine hjælpeånder, var sjæle fra almindelige afdøde buryater. De underste var sjæle fra afdøde slaver. Hvert gruppe var igen inddelt i 3 lag med en øverste, mellemste og nederste inddeling. Antallet af ånder i en gruppe var oftest 3 eller et antal, 3 kan gå op i. For eksempel var der 99 himmelske ånder. De var igen inddelt i 54 vestlige (gode og hvide) og 44 østlige (onde og sorte) ånder. Den sidste holdt til på grænsen mellem de 2 grupper.

Buryat-mongolerne mente også, at mennesket bestod af 3 dele: Kroppen, åndedrættet og sjælen. Sjælen bestod igen af 3 usynlige ånder (oversjælen, middelsjælen og undersjælen).

Undersjælen var en ånd, som boede i menneskets skelet. Denne ånd blev beskadet, når legemet blev kvæstet. Da dyr havde en lignende ånd, var det vigtigt ikke at brække knoglerne på et offerdyr. Denne ånd ville forblive i den døde krop efter døden og forsvinde sammen med liget.

Den midterste ånd var åndedrættet. Den havde form som et menneske og holdt til i de indre organer, så som hjerte, lever, lunger og nyrer. Den kunne forlade mennesket og tage midlertidig bo andre steder. Den kunne omskabe sig til små flyvende individer som for eksempel en bi. Den kunne gøre ting, som mennesket ikke selv var klar over. Denne ånd lod sig nemt forkrække og ville flygte fra farer. Den måtte så lokkes tilbage i kroppen. Det var især denne del af sjælen, shamanen havde med at gøre. Efter døden ville denne ånd forblive i denne verden og vandre harmløs rundt. Den kunne dog godt finde på at skræmme mennesker om natten, eller sætte sig fast i en syg eller fuld person og give dem mange problemer.

Den øverste ånd var den del af sjælen, som efter døden steg op i himlen til et liv dér, indtil det blev tur at

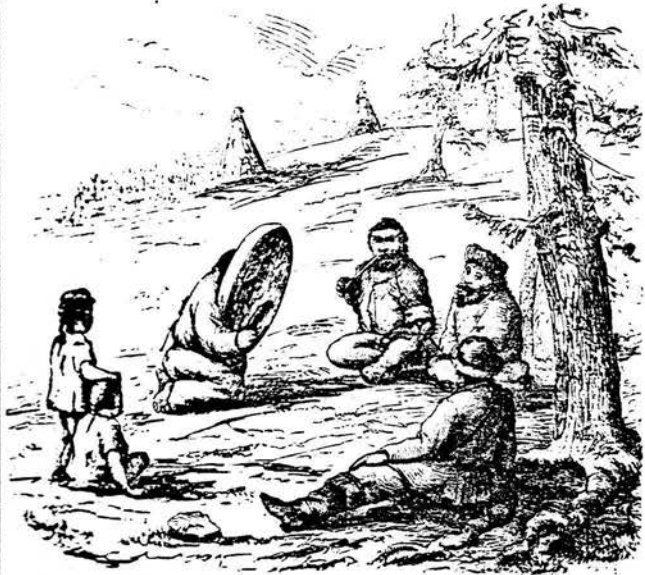
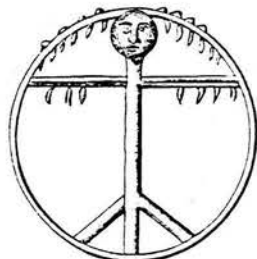
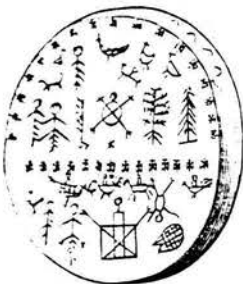
vende tilbage til et nyt liv på jorden. Denne ånd havde samme egenskaber som det menneske, den boede i. Hvis ånden havde tilhørt et godt menneske, ville andre mennesker bede ånden om at henvende sig på deres vegne for den øverste himmels gud. Ånden fra et ondt menneske ville efter døden være årsag til mange problemer. Kun de rigtige offergaver ville kunne formilde den. Den dødes ånd ville få større magt, så et ondt menneske, kunne efter sin død skabe megen ulykke.

Shamanisme

Shamanisme er ikke nogen religion i sig selv, men en religiøs udfoldelse hos folkeslag, som mener at hele verden er beboet af ånder. Religionen, som bygger på denne opfattelse, kalder man animisme. En tro på at alt, også døde ting, er besjælede. Betegnelsen 'shamanisme' betyder, at der i et samfund arbejder shamaner. De findes ofte i små samfund, hvor menneskene lever tæt på naturen, som for eksempel hos jægere og nomader.

Et interessant træk ved shamanisme er den voksende shamanistiske aktivitet i et samfund i vanskeligheder eller i krise, for eksempel i krig, under hungersnød, dårligt jagt, og lignende, altså i krisesituationer. Der synes at være en sammenhæng mellem stigende mental ustabilitet og tiltagende neurotiske tilbøjeligheder i samfundet og voksende shamanistisk virksomhed.

For at kunne så og høste på de rigtige tidspunkter, er det vigtigt for et landbrugssamfund at holde øje med årstiderne. Det har man en kalender til. De ceremonier, som er vigtige for at dyrke jorden, kan man så planlægge i god tid. Det er anderledes i samfund, som ikke er baseret på et kalendersystem, og hvor man ikke kan forudse, hvilke ceremonier, der måtte blive brug for, fordi man ikke ved, hvilke ulykker, der vil ske. Kriser står det almindelige menneske magtesløs overfor. Det søger beskyttelse og hjælp hos shamanen, som med sine overnaturlige evner er den eneste i det lille samfund, der virkelig kan gøre noget mod kriser. Hos shamanen kan man hente hjælp til at blive bragt tilbage i balance.

Shaman fra Altai området.

Hvad er en shaman?

Betegnelsen 'shaman' for en åndemaner stammer fra tungusisk, der tales af et folk, evenki, i Sibirien. Hos disse folk betyder 'shaman': En der er ophidset eller i ekstase. Ordet er så gennem gamle rejsebeskrivelser blevet en del af de europæiske sprog. Med udgangspunkt i de oprindelige sibiriske kulturer kan en shaman defineres på følgende måde:

Ved en shaman forstås et menneske, kvinde eller mand, som med en særlig teknik og udstyr, og altid i ekstatisk tilstand ved anvendelse af kontrollerede hjælpe-ånder og under ånderejse (sjæleflugt) kan opnå direkte kontakt med det overnaturlige.

Især uden for det kristne verdensbillede, findes der flere forskellige religiøse specialister, som hver kan noget særligt. På overfladen ligner nogle af dem hinanden. For at man kan tale om, at en person er shaman, må den ovenfor nævnte definition være opfyldt. Da det er mennesker det drejer sig om, vil der være forskelle fra sted til sted. Noget af det vigtige for en shaman er, at denne af egen vilje kan lade sin ånd (sjæl) forlade sin krop og drage på ånderejse, ofte for at hjælpe et af sine medmennesker. Det er også vigtigt for shamanen, at denne har kontrol over sine hjælpeånder.

Mongolske shamaner

Principielt kunne hvem som helst, mænd og kvinder blive shaman, men det krævede dog at man havde de rigtige egenskaber. Det var ikke nok med et personligt kald. Man skulle også have en langvarig uddannelse hos en ældre shaman. Hos buryat-mongolerne var det ikke nok at have en kaldelse. Man skulle også have shamaner blandt sine forfædre, som så ville blive ens hjælpeånder. Nogle hjælpeånder ville være til fordel og nytte for nogle shamaner, men farlige og risikable for andre.

Buryat-mongolerne mente, at de stammede fra ørnen, som var søn af himlen (tengeri), og man holdt styr på sit slægtskab med lange lister over forfædre. Den shamanlærling, som manglede den rigtige afstamning, ville ikke være i stand til at tage kampen op mod andre, som havde det rigtige slægtskab. Den, der voksede op i en shaman-familie, ville opnå større åndelig magt end den, der blev shaman på egen hånd.

Blandt mongolerne havde klan-shamanen (*hundun*) højeste rang, og viden blev givet fra far til søn. Som regel var der kun én klan-shaman, med mindre klanen var meget stor, så kunne der være op til 3 klan-shamaner. Hundun-shamanen var ansvarlig for ofringer til himlen, til tordenguden, til ildguden og til guden, som var beskytter af dyreflokkene og anden ejendom. Hundun-shaman skulle arbejde for klanens tarv. Hans høje rang skyldtes, at de mongolske høvdinge for lang tid siden var shamaner, som foretog ofringer på gruppens vegne. På Chinggis Khans tid var det et arveligt erhverv. Men senere blev de mongolske klaner opslugt af et feudalt system, hvor grundlaget for magt skiftede fra klanerne, og shamanerne mistede indflydelse.

Den ungarske etnograf Dioszegi besøgte Mongoliet i 1960 og fandt omkring hundrede shamaner, hvoraf der var 23 kvinder og 47 mænd. De sidste 30 blev der ikke opgivet køn på. Det var især blandt mongolgrupper som Buryat, Darkhat, Khalkha og Uryankhai, han fandt shamaner.

En jakutsk shaman.

Hvide og sorte shamaner

Buryat-mongolerne havde hvide (gode) ånder i vest og sorte (onde) i øst. Hos dem fandtes der således både hvide og sorte shamaner. Umiddelbart skulle man tro, at de gode hvide shamaner havde alle kunderne, men så enkelt er verden ikke skruet sammen. De hvide buryat-shamaner tog sig af problemer ved fødsel, adoption, ægteskab, sygdom og død, altså livets store begivenheder. De sorte shamaner beskæftigede sig stort set kun med sygdomsbekæmpelse. Den sorte shaman frygtede man, dog ville man alligevel opsøge ham ved kriser for at få hjælp fra de østlige ånder.

Både den hvide og den sorte shaman arvede deres status gennem deres slægt, den hvide dog gennem faderlinien, den sorte gennem moderlinien. Når shaman-erhvervet er arveligt (hvide som sorte) betyder det ikke nødvendigvis at det foregår regelmæssigt fra generation til generation. Der behøver ikke at være en shaman i hver generation inden for en slægt. Det er nødvendigt, at den, der vil være shaman, skal have anlæg for det.

Uanset om shamanen var hvid eller sort, havde vedkommende kontakt med både gode og onde ånder. De gode ånder beskyttede mennesker mod det onde, og alligevel kunne de finde på at slå mennesker ihjel. Onde ånder brugtes ofte i den sorte shamans tjeneste til at forlænge menneskelivet. Shamaner måtte således opretholde en fin balance mellem at helbrede og at dræbe gennem hele sit virke.

Shamanudstyr

De mongolske shamaner havde ligesom de sibiriske shamaner en særlig dragt, som blev brugt, når de virkede i deres fag. De fleste mongolske shamaners dragt var en slags fugleham, som hjalp dem til at kunne flyve til de forskellige verdener, deres arbejde ville kræve, de opsøgte. På dragten hang nøgler til disse forskellige verdener. Der hang også figurer, som var bolig for hjælpeånder.

Enhver shaman havde en tromme. Den blev brugt til at lave stilhed med. Forstået på den måde, at trommens lyd i begyndelsen ville overdøve andre lyde, så man kun hørte trommen. Senere ville trommens monotone lyd blive så ensformig, at man ikke længere hørte efter, men fandt den indre stilhed. Først da kunne shamanen koncentrere sig om at adskille sjæl og krop, for derefter at lade sjælen tage på ånderejse til andre virkeligheder.

Ongghot - hjælpeånder

Et sagn fortæller, at en mongol lovede sin søn magt, hvis han ville begrave faren med stor ære og hæder. Da hans mor døde, gjorde han lige sådan igen. Forældrenes ånder slog sig ned i hver sin person, som kunne flyve. De blev beskyttere for sønnen og hans folk, som kaldte de 2 personer for shamaner. Senere lavede man figurer af dem. Disse kaldes for *ongghot*.

Det var en almindelig tradition blandt mongoler, at mange *ongghot*-ånder var sjæle fra afdøde shamaner, som var døde for meget lang tid siden. De blev til beskyttere for både naturen og menneskene. *Ongghot* var usynlig for almindelige mennesker. Kun shamaner kunne se dem. Man synliggjorde dem ved at lave små figurer af dem i træ, silke eller filt.

Ongghot-figurerne kunne være billeder af hjælpeånder eller af beskyttere for familie og telt. I gamle dage fandtes de i ethvert mongoltelt og blev behandlet med stor respekt. De gav beboerne tryghed. De spillede en vigtig rolle, når man ville påkalde de beskytterånder, som boede i figuren. De opholdt sig enten i en lille trækasse eller en pose af filt, som hang på teltvæggen.

En engelsk missionær Williams forsøgte januar 1822 at latterliggøre en buryat-mongol shaman, som havde *ongghot*-figurer stående i sit telt.

"Hvad er det for nogle?" spurgte Williams og pegede på *ongghot*-figurerne.

"Det er guder", svarede buryat-shamanen.

"Nej! Jeg tror det er 2 sorte fåreskindstykker, og at deres hoveder er lavet af træ med blå glasperler som øjne. Kan de se?" ville Williams vide.

"Nej", svarede shamanen.

"Kan de gå?"

"Nej", svarede shamanen.

"Kan de tale?"

"Nej", svarede shamanen.

"Hvad kan de så? Kan de overhovedet noget? Hvad bruger du dem til?" sagde missionæren med foragt.

"De beskytter dyrene mod angreb fra ulve, og de holder sygdom borte fra min familie. Se selv, vi er sunde og raske", svarede shamanen.

"Hvordan kan det være rigtigt? Disse figurer ved ingenting om ulve, og ulvene ved ikke noget om dem. Og hvordan kan de bevare din families helbred, når de ikke kan redde sig selv fra at blive brændt, hvis man smider dem på bålet?"

På den måde forsøgte den bedrevidende missionær at latterliggøre shamanen, og forklarede ham, at det var meget bedre at tro på Jesus Krist. Missionæren forstod tilsyneladende ikke den dybere mening med tingenes tilstand. Havde det været et krucifiks med Jesus, som havde hængt på væggen, kunne de havde haft den samme samtale. Træfiguren af Jesus ville være lige så tavs, men en lige så effektiv beskytter. Så hvor var fordelene ved den ene figur frem for den anden?

Ongghot-figurer er sjældne, dels fordi de var vigtige for folk, som passede godt på dem, dels fordi lamaister betragtede dem som symbol på en "farlig religion" og forsøgte at brænde flest mulige af dem. Til trods for det findes der i Nationalmuseet et par små soveposer med 2 *ongghot*-figurer i hver. De er skåret ud i filt og har øjne af glasperler, men ingen næse eller mund. De tilhører et gammelt shamanudstyr fra Chakhar-området i Indre Mongoli, hjembragt af Haslund-Christensen.

På sine rejser i Mongolernes Land i 1930'erne mødte Haslund-Christensen flere gange shamaner. Både kvindelige shamaner (mongolsk: *odagan*) og mandelige shamaner (mongolsk: *bö*).

I næste nummer af GER vil der blive givet eksempler på nogle af de shamaner, Haslund-Christensen mødte.

[fortsættes i GER(8)]

I Fællesbiblioteket på Nationalmuseet findes en bogliste med 1327 titler om shamanisme. Den er dels opdelt geografisk, dels efter forfatternes efternavne alfabetisk.

VANDHANENS ÅR

23. januar 1993 - 9. februar 1994

I kinesisk astrologi taler man om 12 forskellige dyr (rotte, okse, tiger, hare, drage, slange, hest, får, abe, hane, hund, vildsvin) og 5 elementer (jord, metal, vand, træ, ild). Vi er nu nået til vandhanens år. Af det efterfølgende synes der mere at være tale om den kolde hane end det varme vand.

Abeårets optimisme glider lidt ind i haneåret. Men haneåret har en tendens til at blive overtillidsfuldt og er tilbøjelig til at fremkomme med meningsløse planer. På den ene siden bringer den farverige hane lyse og glade dage, på den anden ødsler hanen energi. Så det er bedst at holde sig til gamle gennemprøvede og praktiske veje. Glem alt om den kontroversielle bedstsælger, du havde planer om at skrive. For haneåret gælder der en regel om ikke at blive hurtigt rig på smarte ideer.

Haneåret er fyldt med store, kostbare og imponerende begivenheder. Hanen kan lide at prale med sin myndighed og indflydelse, men mange problemer kan opstå fra dens dominerende væremåde. Men hanen symboliserer også en god administrator. Overser den samvittighedsfuldt retfærdigheden på arbejdspladsen, men freden vil trods alt blive holdt. Det hele vil havne i ustabil balance i hanens år, fordi dens personlighed kan starte alle slags smålige skænderier. Der vil opstå nye politiske partier, uden at der af den grund sker nye ændringer, tværtimod vil man søge tilbage til gamle værdier. Hanen har en vis evne til at gøre enkle og simple ting vanskelige og kompliserede.

Økonomi: Afstå fra at kaste dig ud i spekulations-eventyr. De vil kun give dig skuffelser og problemer.

Udbytte: I hanens år må man forvente en maximal indsats for et minimal udbytte. Lad være med at vimse for meget rundt og bekymre dig om småting. Man skal ikke fokusere sig blind på detaljerne i stedet for at se hele billedet. Vær forsigtig. Sigt ikke for højt. Man kan let blive skudt ned. Hanen vil aldrig gå sulten i seng. Den vil ikke komme tomhændet hjem. Men det betyder ikke, at den vil få i overflod. Man skulle kunne klare sig igennem uden alt for hårdt arbejde. Vore lommer vil ikke være tomme, selv om nerverne sandsynligvis vil blive en del tynd slidte.

Politik: Politikere vil holde sig til den hårde linie. Den diplomatiske scene vil blive domineret af filosofiske talere, som i vild begejstring taler om ingenting. Regeringer vil spille med musklerne over for hinanden, men der vil ikke opstå rigtige væbnede konflikter. Militæret vil synliggøre sig med parader. Der vil ske militærkup og besættelser. Det er bare sådan, at enhver vil være så

optaget af sig selv, at han ikke vil lytte til, hvad andre siger. Den selvoptagede hane vil give anledning til, at vi bliver fornærmede over den mindste anledning. Man vil have en tendens til at blive voldsom pralende af, hvor en pragtfuld en person, man mener, man selv er. Uenigheder og drøftelser på alle fronter vil understrege hanens tilbøjelighed for argumenter uden at øve permanent ødelæggelse for nogen, når sagerne ses i den rette sammenhæng.

Gode råd: I haneåret vil man vende tilbage til de gamle værdier, og der vil være en understregning af høj moral. Det er i hvert fald ikke det bedste år til at kaste sig ud i en lidenskabelig kærlighedsaffære. Gift dig, meld dig som soldat, eller gå i kloster, men lad være med at pjatte rundt. Og prøv ikke at blive rig på at sælge volds- og uhyggelige videofilm eller at tage overpriser, for man vil sandsynligvis ende i fængsel. Man skal heller ikke forsøge sig med at lyve sig ud af problemerne. Haneåret har ikke plads til folk, der lyver, snyder eller har anden slags anti-social adfærd.

Hold øjnene åbne, luk munden og kontroller tal og fakta, før du gør noget, som ikke har været prøvet før. Vær ærlig, vis åbenhed og arbejd hårdt, så vil haneåret bringe sin egen specielle belønning. Du bliver ikke fed, måske går du endda fallit, men du vil sandsynligvis lære at respektere vigtigheden af at spille med åbne kort.

Den gamle Vismand

Drømmen om

EN BEDRE VERDEN

KAP. VI.

Af HENNING HASLUND-CHRISTENSEN

Carl Krebs, Henning Haslund-Christensen og Birk var draget til „Guds Kloster“ for at finde en Kapitalist, der vilde financiere deres storstilede „Pels-Plan“, og havde været saa heldige at træffe den rigeste og mest indflydelsesrige af alle Europæere dér paa Egnen, Hertug Larsson. Han havde efter nogen Vaklen sagt ja, men han havde betænkt sig et Par Dage for længe, for inden de tre unge danskere var sluppet ud af Byen, var den blevet besat af Sovjet-tropper, der havde ryddet hele det gamle Regime af Vejen. Vognene holdt parat belæsset med de herligste Varer, men hvordan skulde de slippe af Sted? I dette Kapitel fortæller Henning Haslund-Christensen om Mødet med den røde Tjeka.

VI sad to Mand fra den danske Igagaard og samtalede med gamle Larsson om Muligheden for at slippe ud af Urga, der Dagen før var blevet besat af Sovjet. Vore 11 Vogne stod lastede og klare til Opbrud ude paa Larssons Gaardsplads, to af Larssons erfarne Mongoler var redet ud for at sondere Terrænet, og nu afventede vi bare Mørkets Frembrud. Pludselig hørte vi Lyden af en Trommehvirvel, der nærmede sig ad Gyden. Nu var Larmen ganske nær, og saa afbrødes den et Øjeblik af en skarp Røst, der paa russisk og mongolsk annoncerede, at der herskede „martial-law“ i Urga; alle, der viste sig paa Gaderne mellem Solnedgang og Solopgang, vilde blive skudt. Trommehvirvlerne rullede

atter bort gennem Gyden for snart at fortabe sig i Nattens mørke Stillehed. „Vi har opsat Starten een Dag for længe,“ mumlede Larsson, „nu gælder det om at redde Livet og ikke vort jordiske Gods.“

★ ★ ★

PLUDELIG hørtes dæmpede Slag paa den store massive Port mod Gyden, og et Øjeblik efter traadte den mongolske Dørvogter ind fulgt af Madelon. Hun græd ikke længere. Den Sorg, der om Morgenen havde præget hendes Ansigt, var nu forvandlet til stum Rædsel. Stammende berettede hun, at hun havde løjet for os om Morgenen. Hendes Bob havde deltaget i de store Strykninsmuglerier og ført en hel Automobillast til Urga. Tjeka-Soldater havde lige gennemført hendes Hus for at finde den kompromitterende

Mødet med den røde Tjeka

Gift, der kunde fælde hendes Mand. De havde imidlertid ikke fundet Strykninen, for hun havde samme Morgen nedgravet den i et Hjørne af Kostalden; men de vilde sikkert komme igen og lede, indtil de havde fundet Skjulestedet, og saa var det ude med hende og hendes Bob. Vilde vi ikke fjerne denne modbydelige Gift og dermed det uhyggelige Bevis mod hende og hendes Mand?

Den smaa Madelon med sit forskrækkede Ansigt og sine tryglende Øjne virkede som en uimodstaelig Appel til alle de Følelser af Ridderlighed og Eventyrlyst, som vi unge Sørvøvere endnu havde i Behold, og selv gamle Larsson, som en Stund tidligere havde anset Situationen som haabløs, sprang nu med Begejstring ind i denne nyopdukkede Situation, som i Virkeligheden var betydelig mere risikabel end den foregaaende. Selvfølgelig skulde vi hjælpe Madelon, og selvfølgelig skulde vi klare Situationen.

★ ★ ★

DET blev nu besluttet, at vi straks skulde forsøge at slippe ud af Byen med vore 11 Vogne. Lykkedes dette, skulde vi slaa Lejr i Skoven paa den modsatte Side af det hellige Bjerg for den næste Dag at ride tilbage paa vore to hurtigste Heste for at hente Strykninen. For det Tilfælde, at Madelon skulde blive arresteret i Mellemtiden, lavede hun nu en Kortskitse, der angav Nedgravningsstedet i Kostalden. Vi smurte alle Vognene, for at de ikke skulde knirke, og knevlede Klokkerne, for at Færden gennem Byen skulde blive saa lydløs som muligt.

Vi ventede lyttende og utaalmodige, men først Kl. 4 kom de udsendte Mongoler tilbage for at melde, at nu var Vejen klar. Saa kørte vi ud i Natten og fulgte de to vejvisende Mongoler gennem Gyder og Stræder i Retning mod Tempelbyen. Flere Gange dukkede en af Mongolerne op for med tavse Gebærder at kommandere os tilbage og udenom en Vagtpost eller Patulje. En halsende Hund blev slaaet bevidstløs med en af Mongolernes tunge Ridepiske. Og een Gang flygtede den ene af Mongolerne støjende i en Retning, der var vinkelret paa vor, for at lokke en Patulje bort.

Omsider naaede vi Tempelbyen, hvor alt syntes hensunken i dybeste Søvn. Vi var nu lige ved Byens Udkant, og Mongolerne sendtes atter frem for at udspjænde en fri Vej. Lige før Dag gry kom de tilbage for at melde, at nu var Vagtposterne saa søvnige, at Forsøget

burde voves. Det lykkedes at komme igennem Vagtkæden, men da vi var en lille Kilometer paa den anden Side, kom vore to Mongoler atter galopperende for at dreje hele Karavanen saadan, at den fik Front mod Byen. Vi sad maalløse i vore Sadler og iagttog deres mærkelige Opførsel. Men et Øjeblik efter forstod vi, for lige i Hælene paa dem kom en Patulje, som i barske Ord spurgte dem om, hvem de var, og hvor de skulde hen. Det besvarede de med, at de var fra Kiackta paa Vej til det russiske, kossofske Firma i Urga, hvorefter de fik Ordre til at lejre paa Stedet for at afvente Dagen. Ingen af

★ ★ ★

DEN følgende Dag red vi tilbage til Byen paa vore bedste Heste, men ved Indgangen til Larssons Gaard stak Dørvogteren mig et Brev i Haanden. Det var Larssons Skrift, og Meddelelsen bød os at holde os paa Afstand af baade Madelon og ham, da de begge var under streng Observation fra Tjekaens Side; vi skulde benytte den af Madelon nedtegnede Plan og fjerne den kompromitterende Stryknin saa hurtigt som muligt. Vi tilbragte Resten af Dagen paa Tehuset og med smaa Rideture, som imidlertid var lagt saadan, at de gav os Lejlighed til Orientering.

Ved Mørkets Frembrud opholdt vi os ved Bagsiden af Williams Gaard, og da det blev helt mørkt, bandt vi vore Heste og sprang over det høje Palisadeværk paa et Sted, hvor vi kom ned paa Taget af den Kostald, i hvilken Strykninen var nedgravet. Alt var stille, men der brændte en ensom Lampe i Stuehuset. Sad Madelon mon alene derinde ved det blege Lys, eller havde hun Selskab af nogle blodtørstige Tjekasoldater?

En Stund sad vi musestille og spejdede efter Vagthundene, som burde være løse paa dette Tidspunkt, saa kastede vi nogle Træstykker langt ind i Gaarden for at blive klar over deres Opholdssted, men alt var stille. Madelon havde antagelig lukket Hundene inde i Huset, for at de ikke skulde røbe os. Saa sprang vi ned i Gaarden

og smuttede ind i den lille Kostald, hvis Dør vi stængte forsvarligt efter os.

Vi rettede en blændet Lommelygte mod Jorden og lod dens svage Lyskegle søge sig frem til det Hjørne af Kostalden, hvor Strykninen laa nedgravet. Stalden var tom, og vi stod en Stund og spekulerede paa, hvor Madelons to Køer var blevet af, inden vi gav os til at grave med Staldens Møggreb. Efter et Kvarters Forløb havde vi fremgravet 8 Pakker indsvøbt i Voksdug, samt fjernet alle Spor. I hver af de 8 Pakker laa der en Formue i Stryknin.

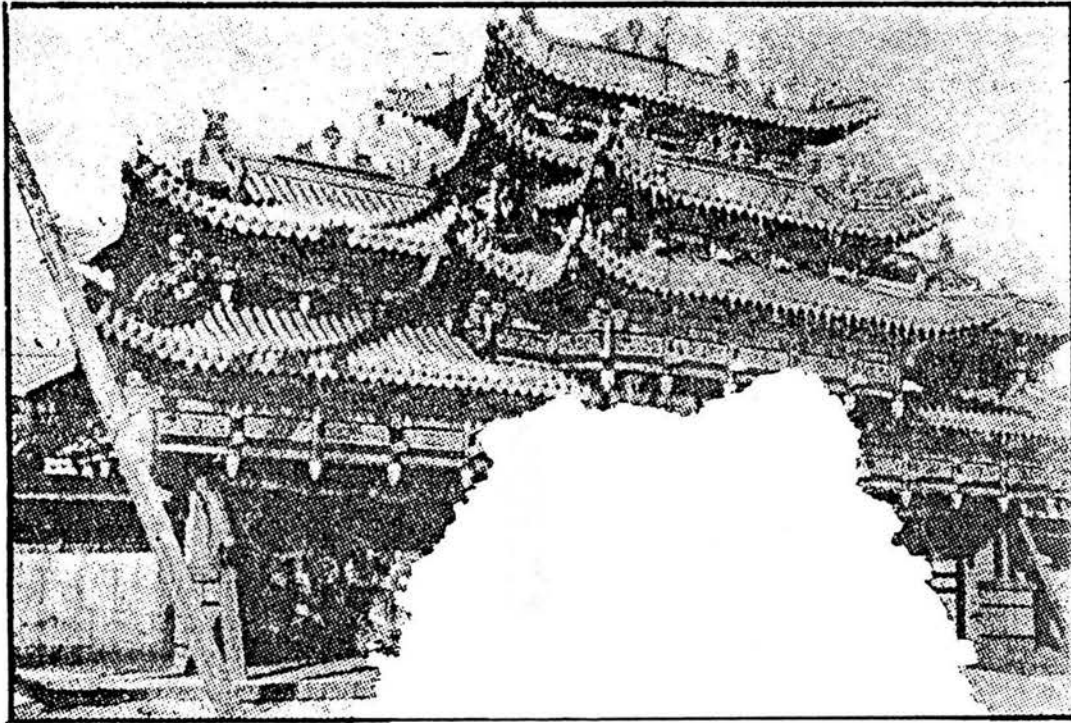
★ ★ ★

En mongolsk Hutuktu — d. v. s. en Reinkarnation efter en Guddom.

VI kom lykkeligt og vel ud til Hestene igen, men det viste sig umuligt at fastbinde Pakkerne til Sadlerne, saaledes at vi selv kunde sidde op. Vi besluttede saa at trække Hestene, men vedtog, at vi ved første Faretegn vilde smide Pakkerne for selv at kunne sidde op. Strykninen var jo nu allerede fjernet fra Williams Gaard, saa den kunde ikke mere bruges som et fældende Bevis mod ham. Og for os selv gjaldt nu kun om, at vi i Tilfælde af Anholdelse skulde findes saa fjernt fra Strykninen som muligt, saaledes at den heller ikke med Sikkerhed kunde sættes i Forbindelse med os.

Det var fristende at forsøge paa at redde Strykninen op til Bulguntal, thi de 26,000 Flasker Gift vilde i Hænderne paa Nordmongoliets Jægere være det mest effektive Vaaben mod de der

hærgende Ulveflokk, samtidig med, at det vilde hjælpe os i Starten af vor store Pelsværkskampagne. Gang paa Gang undgik vi Vagtposter og Patruljer, og flere Gange var vi lige paa Nippet til at kaste Strykninen; men hver Gang opdagede vi Faren i saa god Tid, at vi naaede i Skjul, til Faren var drevet over. Ved Ankomsten til Lejren nedpakkede vi Strykninen omhyggeligt mellem Vognenes uskyldige Last, og den følgende Nat brød vi op mod Hjemmet paa den fjerne Zobellette.

* * *

TILBAGEREJSEN med de 11 tungtlastede Vogne var betydelig vanskeligere end Nedrejsen paa de to letpakkede Rideheste. De brede og fossende Floder, som det paa Nedrejsen kun havde taget os Minutter at svømme vore Heste over, opholdt os nu i Dagevis. For at Vognens Last ikke skulde blive ødelagt af Flodvandet, maatte vi aflaste 5 Vogne, hvoraf vi først sammenbandt de 3 i Bredde. Oven paa disse 3 fastbandt vi to Vogne, saaledes at den enes venstre Hjul og den andens højre Hjul kunde sammenbindes paa den midterste af de 3 nederste Vogne. Dette Arbejde blev udført i Floden paa den Maade, at de 2 øverste Vogne blev kørt ud paa de nederste over Planker, som forbandt dem med Land. De 5 Vogne blev nu fyldt med Sten; hvorefter hele Konstruktionen blev trukket saa langt ud i Floden, at de 2 øverste Vognbunde var i Højde med Vandspejlet. En 6., fuldtlastet Vogn blev nu kørt over Planker, der forbandt de 2 øverste Vogne med Land, saaledes at den fik eet Hjul paa hver af de mellemste Vogne. Alle vore Reb blev nu bundet sammen til 4 lange Trosser, som forbandt de 3 nederste Vogne med den modsatte Bred, hvor Hestene nu blev spændt for. Saaledes blev vi i Stand til at fragte hele vor dyrebare Last tørskoet over.

EFTER Overgangen af den brede Se-lengaflod var baade vi og vore Heste saa medtagne af Kulde og Anstregelse, at vi besluttede os til en mindre Omvej, der vilde føre os til det store Daitjin Vang Kloster, hvor vi kunde hvile og proviantere.

Daitjin Vang bestaar af et halvt Hundrede pragtfulde Tempelbygninger, der omgives af de mange, smaa Lerhytter, der beboes af Klosterets 6000 Præster og Munke. Det navnkundige Kloster er desuden Maalet for bodfærdige Pilgrimme, der kommer fra hele Centralasien. For disse Pilgrimme, hvoraf der til Stadighed opholder sig i Hundredevis ved Klosteret, har man indrettet et Antal Gæstehuse i Byens Udkant. Desuden findes der her — ligesom paa alle de Steder i Mongoliet, der danner permanente Centre for de omstrejfende Nomader — et Antal kinesiske Kræmmerboder, hvor Mongolerne kan tilfredsstille deres beskedne Behov af Te, Tobak, Galanterivarer, Krydderier og Jagtgrejer.

I to Dage lod vi Hestene hvile og æde, medens vi i Ro og Mag besaa denne Klosteridyl. Nogle af Munkene reciterede natlange Messer til forgyldte Bronzeguders Ære. Gamle Munke trippede rundt for at passe Templernes evigtbrændende Kandelabre, og aldersstegne, verdensfjerne Mænd sad i deres stille Celler, dybt hensunken i Meditation eller i Studiet af gamle Manuskripter. Rundt om Klosteret gik en evig Strøm af Pilgrimme, som hver havde sin Bod at sone og sit Haab at længes mod. Alle bar de Rosenkransen i Hænderne, mange af dem svingede med store Bedemøller, og nogle bar paa deres krumbøjede, forslidte Rygge tunge Byrder, der bestod af hellige Bøger.

Alle Klosterets Beboere var klædte i højrøde eller brandgule, folderige Kjortler, over hvilke de bar togalignende Gevandter. Alle smilede de venligt mod den fremmede. Overalt bød man Te og venlige Ord. Der hvilede over hele Klosteret en Stemning, der ofte fik os til at forglemme, at vi snart maatte rejse videre. Det var, som om den store, larmende Verden aldrig havde fundet Vej til denne Religionens By, som om Tiden her havde staaet stille og uforanderlig siden den Dag, da Templernes forgyldte Dukkter fik Guders Værdighed. Man havde en Følelse af, at al denne drømmeagtige Uforanderlighed vilde vare lige saa længe som det uforgængelige Metal, hvoraf Guderne i en svunden Tid var udhamrede.

Den tredje Dags Morgen skulde vi imidlertid opleve den ny Tids Ankomst til Daitjin Vang Klosteret.

LÆS I MORGEN:

Den hellige Knallert

Udstilling

Jagt- og Skovbrugsmuseet i Hørsholm viser frem til 12. april 1993 tirsdag-fredag & søndag kl 10-16, lørdag kl 12-16, mandag lukket: Joseph Rock's fotografier fra rejse i Tibet 1904-1927.

PRZEWALSKIHESTEN i fri dressur

af Gudrun Lefmann

Tilbage i Mongoliet

Den 5. juni 1992 vendte 16 Przewalskiheste tilbage til Mongoliet. 8 af dem kom fra Vesteuropa. Andre 8 kom fra verdens største vildhestesamling i Ukraine. Efter en lang rejsetid på mellem 40 og 60 timer fik de en begejstret modtagelse i Ulaanbaatar's lufthavn. Her var hundreder af mongoler mødt op for at byde hestene velkomne hjem. Jo, glæden ved gensynet med *takh*'en, som vildhesten kaldes på mongolsk, var stor.

Ikke set siden 1969

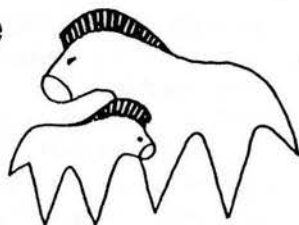
I de relativt få årtier, den vestlige verden har kendt Przewalskihesten, har bestandens størrelse næppe været overvældende. Men antallet formindskedes foruroligende. Den sky vildhest var i årevis blevet fortrængt af nomaderne og deres store husdyrflokkede fra øst, og fra vest af kasakker, der drev jagt på dem. Den sidste rigtige vildhest vides set i 1969 ved Gun Tamga. Siden har man anset vildhesten som forsvundet fra den naturlige hjemstavn.

13 dyr danner grundstammen

Omkring år 1900 kom de 53 første Przewalskiheste til Europa fra Mongoliet. 13 af dem er stamforældre til den nuværende vildhestebestand, som i 1990 udgjorde 961 individer. Alle født i fangenskab. Przewalskiavl er ikke nem, hverken i naturen eller i de kunstige miljøer i zoologiske haver. En overgang så det rigtig sort ud. Det var nødvendigt at gøre noget, som kunne forhindre hesten i at uddø.

Hollænderne gik i aktion. Med Jan og Inge Bouman i spidsen oprettedes i 1977 "Foundation for the Preservation and Protection of the Przewalski Horse". Det første man tog fat på, var at stambogsføre samtlige Prze-

Foundation for the
preservation and protection
of the

Przewalski horse

walskiheste. Dette er blandt andet sket på grundlag af en mængde data som tidligere var indsamlet af Jiri Volf (Prag). Man har altså i dag en nøjagtig viden om hvert eneste dyr og dets afstamning. Det næste var, at sikre artens beståen og genudsættelse i det fri. Derfor har man købt Przewalskiheste fra forskellige zoologiske haver og dyreparker i Europa. I dag ejer fonden 70 helt sunde dyr, det vil sige heste uden påviselige sygdomstegn eller sygdomsanlæg. De holdes i små grupper på store arealer i Holland, Tyskland og i Ukraine (Askania Nova), hvor de går så vidt muligt uden indblanding fra mennesker. Det er afkommet fra disse dyr som med tiden skal udsættes i Mongoliet.

Øst-vest samarbejde

I 1986 begyndte fonden at samarbejde med "Institute for Evolutionary Animal Morphology and Ecology", under Videnskaberne Akademi i Moskva om genudsættelsesprojektet. Andre samarbejdspartnere er Det Mongolske Videnskaberne Akademi, "Mongolian Horse Society" og "Mongolian Association for the Conservation of Nature and Environment".

Man søgte efter egnede steppeområder, både i Rusland og i Mongoliet. Kun i Mongoliet fandtes et intakt uforstyrret steppeøkosystem. Alle andre steder var miljøet ødelagt, enten ved overgræsning eller anden udnyttelse.

På grund af den uholdbare økonomiske og politiske situation i Rusland har russerne imidlertid trukket sig ud af projektet. Men et sponsorat fra den hollandske regering har gjort det muligt at ansætte 2 russiske biologer i 6 måneder om året de næste 3 år.

Fuld opbakning fra lokalbefolkningen

Valget faldt på Hustain Nuruu i Mongoliet, hvor man har indrettet et 50.000 hektar stort steppereservat. Det ligger 115 km fra Ulaanbaatar. Isoleret mellem 3 bopladser med en afstand på mindst 15 km til hver. Ved udvælgelsen har man lagt vægt på, at hestene selv skal kunne skaffe sig føde og drikkevand året rundt, og at de kan søge ly for den strenge vinter. Man har dog sikret sig at kunne hente foderreserver hos lokalbefolkningen. Opbakningen og interessen for projektet er stor, så det har heller ikke været noget problem. Selv om der i Mongoliet findes lige så mange (tam)heste som indbyggere, godt 2 millioner, har tanken om, at *takh*'en var forsvundet for stedse, været ubehagelig for mongolerne. Derfor deltager de med stor entusiasme i projek-

tet. Hustain Nuruu er blevet afspærret for andre dyreflokkede og er nu forbeholdt Przewalskihestene. Det vil med andre ord sige, at man har afskåret de store græssende husdyrflokkede fra at komme ind på området. Men det skulle ikke give anledning til problemer, for der er rigeligt med græs til dem uden for reservatet.

Ulvne er en trussel

Hustain Nuruu er rig på fauna og flora. Men man er lidt betænkelig ved ulvene, som holder til i området. De kan godt blive en trussel for hestene. De udsatte heste er jo født i fangenskab, og er derfor ikke vant til rovdyr. Dem skal de først lære at vogte sig for, også selv om hestene har et naturligt flugtinstant. Andre, men mindre rovdyr som los og steppekat (manul), holder også til i området, men de udgør næppe nogen fare for hestene.

Det righoldige fugleliv har steppeørnen som ypperste repræsentant. Så der bliver også noget at se på for hestene, især de såkaldte "stjernekkere", som går med højt løftet hoved.

Den lange rejse

Rejsen til Mongoliet foregik med et russisk transportfly fra Amsterdam via Simferopol og Irkutsk. Hestene stod i specialbyggede transportkasser og havde forud for læsningen fået en beroligende indsprøjtning. Men alligevel var transporten ikke helt uden problemer. Allerede i Schiphol-lufthavnen, Amsterdam, opstod der så alvorlige komplikationer med en hoppe, at den måtte sættes på stald. Hoppen døde kort efter.

I Simferopol på Krim ventede 8 heste fra Askania Nova. De blev til gengæld læsset uden problemer. Under mellemlandingen i Irkutsk opdagede man, at en drægtig hoppe havde aborteret, og man måtte i hast begrave fosteret ved lufthavnen.

Klokken 19, lokaltid, landede flyet i Ulaanbaatar. Klokken 5 næste morgen nåede man Hustain Nuruu reservatet, hvor hestene blev trukket ud. Hingstene "Amgalan", "Bajan", "Pariet" og "Patron", var de første, der satte deres hove på moderlandets jord. Herefter fulgte resten. Men Askania Nova-hoppen "Glush" lå ned i transportkassen og ihærdige forsøg med at få den på benene var forgæves. "Glush" nåede kun at få et glimt af det mongolske landskab, før den døde.

Første udslip

De 15 heste er blevet opdelt i 3 sociale grupper. De går i hver deres 45-65 hektar store indhegning, og uden for hinandens synsvidde. Her skal de vænne sig til steppen, deres nye land, hvor deres forfædre en gang græssede. Her skal de lære deres nye sociale grupper at ken-

de, de skal vænne sig til hinanden, og de skal vænne sig til mange nye dyr, de aldrig før har set. Til næste år slippes hestene ud i det kæmpestore Hustain Nuruu reservat. Det vil ske efter forventet foling, for på det tidspunkt er det sociale sammenhold i de enkelte grupper stærkest.

Frem til år 2000 udsættes i alt 80 heste. Med forventet naturlig tilvækst regner man med, at bestanden til den tid er oppe på 200 individer.

Ikke alene

Vildhestene er ikke helt overladt til sig selv. De følges intenst af en gruppe forskere fra Holland, Rusland og Mongoliet. 12 personer er beskæftiget ved reservatet.

Det bliver meget spændende at følge projektet. GERs læsere vil blive holdt informeret gennem en direkte kontakt med de hollandske projektledere.

Vildhesten i Kina

I november måned 1992 kunne ugebladet, China Today, fortælle sine læsere, at der er avlet 27 Przewalskiheste i den nordvestlige del af Xinjiang provinsen. Forældredyrene stammer fra USA og Tyskland og er importeret i årene 1985-1988 på den kinesiske regerings foranledning.

Xinjiang-bestanden er i dag oppe på 43 heste. De skal, akkurat som deres slægtninge i det mongolske Hustain Nuruu reservat - sættes ud i det fri. ☺

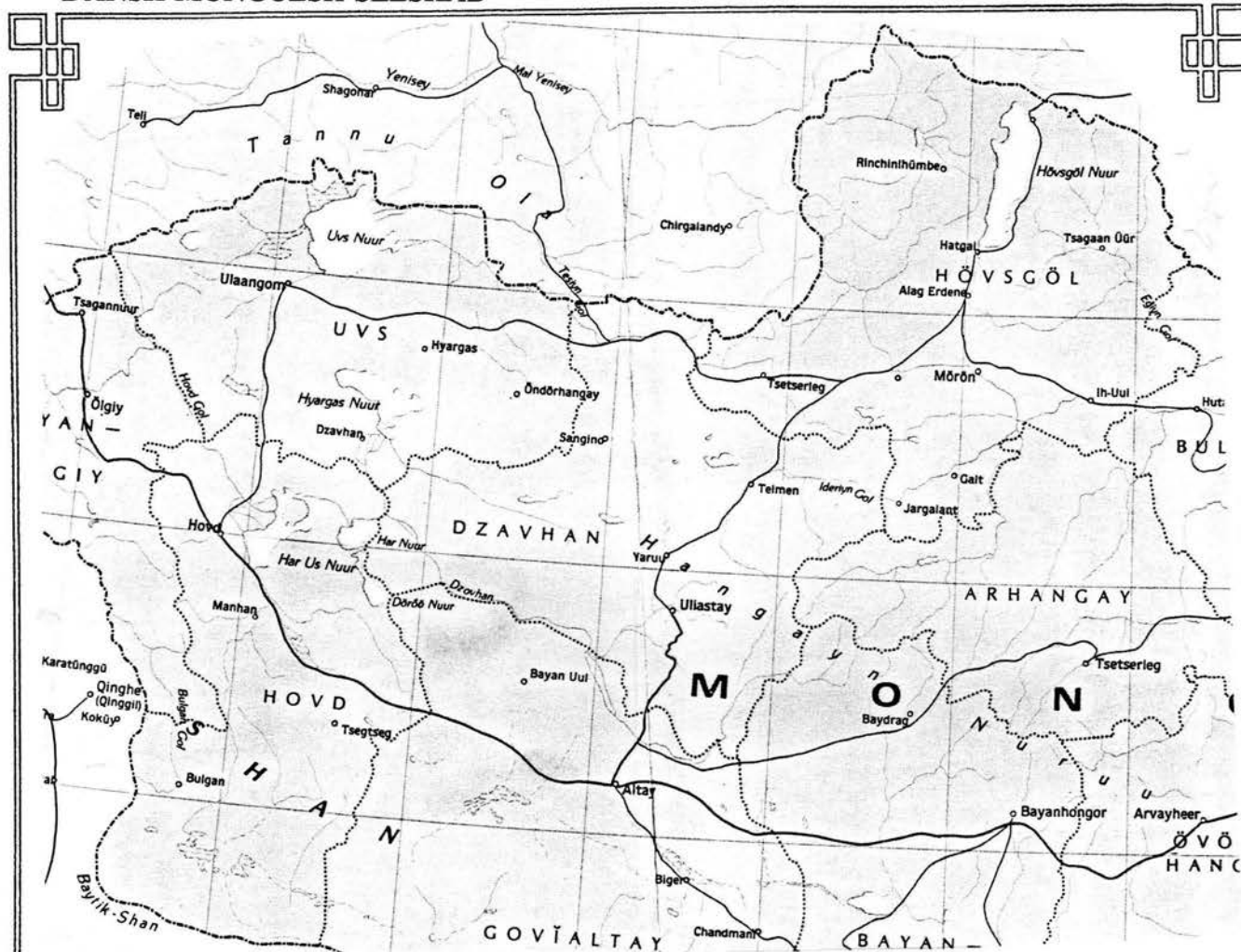
Litteratur om mongoler

Tillæg 4

GRAZOW, F. C. [1877]: *Przewalskis Rejse i Mongoliet og Nord-Thibet. Fra Alle Lande*, 2. række, Del 1:401-421 & Del 2:37-65,157-172,368-401 (København: Fr. Wøldikes Forlag).

MÆHL, Carl [1896]: *Meddelelser om de centralasiatiske hesteracer og deres historie, navnlig efter russiske kilder. Tidsskrift for Hesteavl*, 1(7):76-80, 1(8):85-88, 1(9):97-100, 1(10):109-112, 1(11):121-125, 1(12):135-136 (København).

ZEMTSOV, P. [1968]: *Hestemuseet i Moskva*. De besøgende bydes ved indgangen velkommen af de to berømte statuer fra Trakehnen: Morgenstrahl og Tempelhüter - En lang række mesterlige malerier fortæller det gamle Ruslands hippologiske historie. *Hippologisk Tidsskrift*, 80(5)14-15 (København).

HÖVSGÖL AIMAG

Hövsgöl Aimag i det nordlige Mongoliet blev grundlagt 10. april 1931. Den fylder et område på 109.000 km², eller toenhjv gange så stor som Danmark. Aimag'en har navn efter en af Mongoliets største søer, Hövsgöl, "Mongoliets Blå Perle". Den har et areal af 2.760 km². Den er 136 km lang nord-syd og 37 km bred øst-vest. Midt i søen er den største dybde på 262 meter. 90 vandløb flyder ud i søen, og Egiyn Gol giver afløb. Det er en af verdens største ferskvandssøer. Søen blev dannet for 6-8 millioner år siden.

Hövsgöl Aimag har en meget smuk natur med skovklædte bjerge, søer og vandløb. Naturen er meget anderledes end mange andre dele af Mongoliet. Der vokser sibirisk lærk, birk, fyr og grantræer, og er hjemsted for mange sjældne vilde dyr så som hjorte, elg, vildsvin, bjørne og så videre. Skind fra zobel og bisamrotte er nogle af de vigtigste eksportvarer i Mongoliet. Der er masser af fisk i søer og floder.

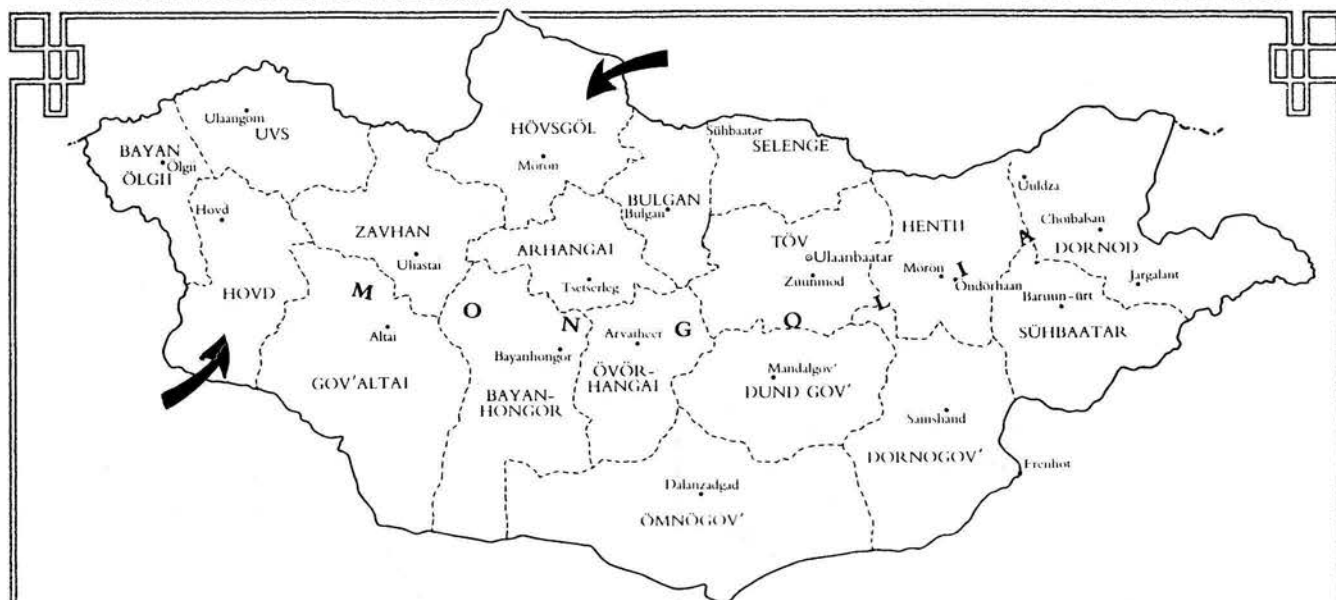
Det er meget koldt om vinteren, hvor temperaturen falder helt ned til $\div 40^{\circ}\text{C}$ - $\div 50^{\circ}\text{C}$, og om sommeren op til $+15^{\circ}\text{C}$ - $+20^{\circ}\text{C}$. Størstedelen af aimag'ens om-

råde har permafrost og ligger i en højde af 1.500-2.000 meter over havet. Der er mange kolde og varme kilder med mineralsk helbredende vand. Området er rigt på mineraler, for eksempel asbest, fosfor, grafit, kul, marmelglas og marmor.

Hövsgöl Aimag har en befolkning på 111.800 personer fordelt på 28.000 familier. Indbyggerne tilhører befolkningsgrupper som: Khalkha, Khotgoit, Urianhai, Dörvöd og Buryat, hvis hovederhverv alle er hyrdedrift og jagt. Mængden af tamdyr er 5.111.326, heri er medregnet 168.585 heste, 6.219 kameler, 3.255.305 køer, 283.598 geder og 997.619 får.

I de sidste 200-300 år har Hövsgöl været en travlt handelscenter. I begyndelsen af det 20. århundrede havde omkring 100 udenlandske firmaer til huse der. Det var mest kinesiske og russiske firmaer. Før 1921 revolutionen lå der mere end 60 buddhistiske klostre med over 7.000 munke, men i de efterfølgende år blev alle klostrene ødelagt. Men nu under det nye demokratiske system er man igen begyndt at genopbygge klostre.

Efter 1921 revolutionen blev der skabt 18 landsbrugs kooperativer og en statsgård, et uldvaskeri, fabrikker der forarbejder foder og tømmer, samt flere mindre industriforetagener.

Her i 1992 er mange foretagener gået i stå på grund af mangel på elektricitet, reservedele og råmateriale. Mange foretagener er blevet privatiseret. Grænsebyen Hanh har indtil i dag været et vigtigt handelscenter for grænsehandel mellem Mongoliet og det tidligere Sovjetunionen. Men handelssamkvem mellem de 2 lande er faldet drastigt de sidste 2-3 år. Nu er mange af indbyggerne i Hanh arbejdsløse.

I dag er der omkring 20 private foretagener, som arbejder med at opdrætte dyr. Der er ved at opstå en del landbrugskooperativer, hvis medlemmer også begynder at eje dyr. Landbruget i Hövsgöl Aimag har 20.813 ha under dyrkning. Korn dyrkes på de 20.578 ha, kartofler på 157 ha og grønsager på 60 ha. I 1992 høstede bønderne i Hövsgöl Aimag tilsammen 21.895 tons korn, 115 tons kartofler og 62 tons grønsager. Desuden blev der fremstillet 146 tons smør og gravet 72 tons kul i aimag.

I Hövsgöl Aimag er der 36 skoler for de 11-19 årige med 1103 lærere og et totalt antal studenter på 18.000. Der er 15 læger for hver 1.000 personer.

(kilde: The Mongol Messenger, 28 januar 1992)

Hovd Aimag

Arealet af Hovd Aimag er 76.000 km² (det svarer til 1.7 gange Danmark) med en grænse mod til Xinjiang i Kina. Af en befolkning på 80.000 er 80% under 35 år. Omkring 32% af befolkningen bor i hovedbyen Hovd, det administrative centrum. Andre 38% bor i *soum* (distrikt) centre. De resterende lever som hyrder.

Landet kan deles i 3 karakteristiske områder: Et område i Altai Bjergene, et lavlandsområde omkring de store søer, og den Transaltiske ørken. Hovd Aimag er rig på vilde bjerggeder og får, sneleopard, los, ulv, ræv, mår, bisamrotte og hermelin, som lever i de forrevne Altaibjerge. På steppen lever flokke af gazeller, og i den blå himmel svæver høge og ørne.

Ferskvandssøen Har Nuur har sin overflade liggende i 1.132 meter over havet og fylder 575 km², men den er ikke dybere end 7 meter. Hovd Floden, som flyder ud i Har Nuur, er Mongoliets største flod. Den er 516 km lang med en bredde, der visse steder når op på 140 meter. Der er mere end et dusin søer og 300 vandløb i Hovd Aimag.

Hovedbyen Hovd har en lang historie. Man mener, at Galdan Khan var den første, der grundlagde byen i 1685, hvor han forsøgte at bygge en borg for at beskytte sig mod angreb fra manchuene. Det mislykkedes for ham. Men han gav ikke op og byggede et nyt fort på bredden af Buyant floden. Den erobrede manchuene dog også. Bygningen blev ikke ødelagt, og manchuene brugte den som garnison. Omkring slog 400 mongoler og 100 kinesere sig ned. Borgen fungerede ikke som garnison længe, men blev snart et handelscenter. I midten af 1800-tallet boede der mange kinesiske og russiske handelsmænd. Der boede kun få mongoler. Men med bygning af lamaistiske klostre og templer flyttede flere til. I 1870 bestod byens befolkning af 400 mongoler, 300 russere og 2.300 kinesere.

I årtier var byen Hovd Vestmongoliets handels-, transport- og religiøse-center. I 1930erne blev den administrative og territoriale struktur ændret. Hovd landet blev opdelt i 3 aimag: Bayan Olgii, Hovd og Uvs. Byen Hovd har dog bevaret sin betydning for Vestmongoliet.

I Hovd Aimag bor der repræsentanter fra 19 forskellige stammer.

Kassererens beretning og regnskab for kalenderåret 1992

af Leif F. Petersen, kasserer

Dansk Mongolsk Selskabs økonomi har det fint. Der har været et pænt overskud i kraft af 77 betalende medlemmer og omkostninger, der begrænser sig til porto og kuverter. Formuen var her ved indgangen til 1993 på 8.605 kroner. Selskabets formue skal ikke nødvendigvis være voksende. Men vi må regne med, at udgivelsen af GER kan komme til at koste mere end den gør nu. Især af den grund er det rart at have lidt til at stå imod med. Regnskabet er revideret af Finn Munch-Petersen og udsendes hermed til medlemmerne.

Resultatsopgørelse

INDTÆGTER:		
Kontingent	8.010,00 kr.	
Løssalg af GER	555,00 kr.	
Renter	195,96 kr.	8.760,96 kr.
UDGIFTER:		
Forbrug af porto		
lager primo	680,75 kr.	
køb	2.946,75 kr.	
lager ultimo	842,50 kr.	

Porto forbrug	2.785,00 kr.	
diverse omkost	749,15 kr.	3.534,15 kr.
Resultatet af 1992		+ 5.226,81 kr.

Balance pr. 1. januar 1993

AKTIVER:		
Kasse	466,65 kr.	
Giro	7.296,69 kr.	
Porto	842,50 kr.	8.605,84 kr.
PASSIVER:		
Egenkapital:		
Primo 1992	3.379,03 kr.	
+ årets resultat	5.226,81 kr.	8.605,84 kr.
BALANCE:		8.605,84 kr.

Formandens beretning for 1992

af Rolf Gilberg, formand

Medlemmer: Selskabet har 77 betalende medlemmer og nogle flere, som ikke har betalt eller udmeldt sig. Bring venligst din kontingent i orden.

GER: I 1992 ændredes medlemsbladet GER fra at udkomme 2 gange om året til at udkomme 3 gange samtidig med at sidetallet pr nummer gik ned fra 40 til 32, dog reelt en forøgelse på 16 sider. Denne ændring skyldes bladets vægt i forhold til posttakster. I 1992 udkom nr 4, 5 og 6. Redaktøren har fået lov til et enkelt sted i hvert nummer at afreagere. Derfor kan der til tider optræde indslag, som man skal tage med en hel del salt. Fremover vil der således udkomme 3 numre årligt med mindre redaktionen ligger inde med så store mængder materiale at det vil være en befrielse at udsende et ekstra nummer.

Medlemsmøde (4): Fredag 28. februar 1992 på Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole (KVL), hvor Ole Bruun fortalte om Mongoliets administrative og politiske opbygning og om de sidste års ændringer. Ole Bruun er ansat ved Norsisk Institut for Asienstudier (NIAS), som ligger i København.

Medlemsmøde (5): Generalforsamling 4. april 1992 på KVL. Bestyrelsen består efter valget af følgende medlemmer: Rolf Gilberg (formand), Bulgan Njama (sekretær), Leif Petersen (kasserer), Søren Haslund-Christensen, Jan Koed, Klaus Ferdinand med Gudrun Lefmann og Jørgen Bitsch som suppleanter og Finn Munch-Petersen som revisor.

Ved mødet holdt Bent Gynther foredrag om sin rejse til Mongoliet i 1991 ledsaget af lysbilleder. Desuden fortalte han om, hvordan man skriver en bog om Mongoliet til brug for skolernes undervisning.

Medlemsmøde (6): 24. juni 1992 på Nationalmuseet. Danmark fik besøg af viceudenrigsminister Behbat Hasbazar fra Mongoliet. Han var i Danmark for at tale med den danske regering om bistand til Mongoliet og for at holde møder med erhvervsfolk. Behbat Hasbazar talte om Mongoliets nuværende situation og besvarede spørgsmål fra en spørgenlysten publikum. Bagefter blev alle vist rundt i Nationalmuseets temaudstilling "MONGOLERNE - steppens nomader" ved museumsinspektør Rolf Gilberg.

Medlemsmøde (7): 16. oktober 1992 på KVL. Mødet blev arrangeret i anledning af et besøg fra Det mongolske Parlaments Sekretariat. Delegationen bestod af Jargalantyn Elbegasaihan (vicedirektør og afdelingsleder i Sekretariatet), Dashdorjiin Ganbold (juridisk rådgiver) og Purevdorjiin Tumurbaatar (rådgiver i udenrigsrelationer). Bulgan virkede som tolk. Desværre måtte der indkaldes med kort varsel, så kun et fåtal mødte frem. De

var til gengæld meget spørgelystne og der opstod en livlig diskussion om Mongoliets nuværende situation. Referat er allerede bragt i GER(6).

Møder generelt. Det er stadig hensigten arrangerer medlemsmøder, når der kommer besøg af mongoler i Danmark. Dette sker desværre ofte med kort varsel fordi bestyrelsen sjældent i god tid har kendskab til disse gæsters besøg. Vi har i årets løb afholdt møder på Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole. Det kan ikke længere lade sig gøre. Bestyrelsen vil gerne sende en varm tak for, at vi måtte bruge skolen til vore møder.

I et samarbejde med Metronome blev det arrangeret at selskabets medlemmer kunne gå i Dagmarbiografen og se filmen "Urga" for halvpris.

Bestyrelsen modtager gerne forslag fra medlemmerne til emner, som man kunne ønske belyst på medlemsmøder eller henvisning til egnede personer, som vil kunne give os et bedre kendskab til mongolerne.

(fortsat fra side 5):

Særlige kære gæster og de ældste familiemedlemmer får en *hadak* (et lyseblåt silkestykke), som symboliserer venlige følelser og ønsker om alt godt i det nye år. Børnene får slik og helt nye små pengesedler.

Ved *Tsagaan Sar*, som ved andre helligdage og fester, synger mongolerne. Værten serverer mælkevodka for sine gæster. Den, der får drikkeskålen, skal rejse sig og synge en sang, som resten af selskabet vil synge med på. Det er uhøfligt at afslå at synge en sang.

Den første aften i det nye år underholder man sig også med at spille spil. Det kan være *khoro*, en slags domino udskåret i træ med de 12 dyr fra kalendersystemet eller *shagai*, som er et terningspil med fodrodsknogler fra får. Disse 2 spil er særlig gode at spille nytårsdag, fordi det er lige meget, hvor mange deltagere der er.

Den første måned i det nye år

Efter nogle få dages festlighed, må folk vende tilbage til den ensformige hverdag. Dog fortsætter gæsteriet med besøg eller gæster en hel måned efter nytår. Det er vigtigt, at man besøger sine slægtninge og sine venner. Især er det vigtigt, at man besøger sine forældre, uanset hvor langt væk de bor. I løbet af årets første måned er det tradition at man spiser godt og meget. Det vil ifølge folketraditionen blandt mongoler bringe velstand og og overflod gennem hele året.

Det har ofte være skik og brug at tilbede en *ovoo* (i Indre Mongoli: *oboo*), en rituel bunke sten, som rejses på toppen af en bakke, ved et bjergpas, eller ved andre særlige steder i naturen. Folk medbringer mad til ofring, og gruppens ældste fremsiger en bøn, som viser taknemmelighed og roser bjergånderne. ©

INDHOLD

FORSIDEN	2
KOMMENDE MØDER	2
NYTÅRSHILSEN FRA MONGOLSK DANSK SELSKAB	3
TSAGAAN SAR = Den hvide måned	4
RGilbeRG:	6
GLIMT AF MONGOLERNES HISTORIE	
RGilbeRG:	19
MONGOLSK SHAMANISME	
VANDHANENS ÅR	23
Henning Haslund-Christensen:	24
Drømmen om en bedre verden, del 6:	
MØDET MED DEN RØDE TJEKA	
Gudrun Lefmann:	27
PRZEWALSKIHESTEN i fri dressur	
LITTERATUR OM MONGOLERNE	28
TILLÆG NR 4	
HÖVSGÖL AIMAG	29
HOVD AIMAG	30
KASSERENS BERETNING FOR 1992	31
FORMANDENS 1992 BERETNING	31
BAGSIDEN	32

ISSN Nr: 0905-9504
